

de Kanttekening

MAART 2024 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €5,99

Vrij, moedig & inclusief

**Waarom de Duitsers
de straat opgaan en
wij thuis blijven**

**VVD'ers verdeeld
over PVV-koers
Dilan Yesilgöz**

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

Maart 2024

Jaargang 7 - nr. 73

UITGEVER

De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR

Mehmet Cerit

EINDREDACTEUR

Mariska Jansen, Ewoud Butter,
Tayfun Balcik en Ewout Klei
(magazine)

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE

Ewoud Butter, Ewout Klei,
Tayfun Balcik, Anne-Rose Hermer,
Thomas von der Dunk, Chris
Aalberts, Mariska Jansen, Mehmet
Cerit, Majorie van Leijen, Lody
van de Kamp, Yavuz Baydar, Tahir
Abbas, Abdelkader Benali, Kathleen
Ferrier

BEELD COVER

Protest tegen AFD, Pariser Platz
(Berlijn). Beeld: Leonhard Lenz
(Wikimedia Commons)

VVD-leider Dilan Yesilgöz.

Beeld: Rijksoverheid

CONTACT / INFORMATIE

010-2013740

info@dekanttekening.nl

www.dekanttekening.nl

Vrij, moedig & inclusief

De uitgave van dit blad wordt
mede mogelijk gemaakt door:

Derman Projects B.V.

6

Waarom de Duitsers de straat opgaan en wij thuis blijven

● OP DE COVER

10

VVD'ers verdeeld over PVV-koers Dilan Yesilgöz

● OP DE COVER

● OP DE COVER

6 Waarom de Duitsers de straat opgaan en wij thuis blijven

10 VVD'ers verdeeld over PVV-koers Dilan Yesilgöz

● SAMENLEVING

12 Imane Nadif wil zich hard uitspreken tegen PVV

14 Hoe is het om in Nederland een hoofddoek te dragen?

16 Samen ontbijten om over racisme te praten

18 Achter de schermen: Disney's worsteling met diversiteit

20 Voor elk wat wils, dankzij Marokkaanse ondernemers

22 Joke Hermesen: 'We zijn allemaal migranten'

24 Vrouwen vertellen over leven met weinig geld

27 Dries van Agt is overleden

28 Waarom is de SGP eurosceptisch en pro-Israël?

14

Hoe is het om in Nederland een hoofddoek te dragen?

● SAMENLEVING

‘Oorlog is het plegen van oorlogsmisdaden, daar ontkom je niet aan’

● INTERVIEW

42

Is Internationale Vrouwendag nog nodig? Dit vindt ons panel

● INTERVIEW

44

● NIEUW IN NEDERLAND

- 24 Nieuwsberichten
- 32 Op zoek naar wijsheid, goedheid en schoonheid

● WERELD

- 34 Slachtoffers aardbeving Marokko wonen nog steeds in tenten
- 37 Valt Rusland straks Europa binnen? - Yavuz Baydar

● OPINIE

- 38 Ook de media hebben de PVV normaal gemaakt - Thomas von der Dunk
- 39 Er is een waarheidscommissie nodig - Kathleen Ferrier
- 40 Goed dat ambtenaren protesteren - Lody van de Kamp
- 41 Deze film gaat over Gaza - Abdelkader Benali

● INTERVIEW

- 42 ‘Oorlog is het plegen van oorlogsmisdaden, daar ontkom je niet aan’
- 44 Is Internationale Vrouwendag nog nodig? Dit vindt ons panel

● COLUMN

- 47 Bij NSC zie je de problemen mijlenver aankomen - Chris Aalberts

In het kort.

ABDELKADER BENALI

Abdelkader Benali nieuwe columnist bij de Kanttekening

Abdelkader Benali (1975) schrijft vanaf vandaag een tweewekelijkse column voor de Kanttekening.

Benali is schrijver. In 2003 won hij de Libris Literatuur Prijs voor zijn roman *De langverwachte*. In 2020 kreeg hij de Gouden Ganzenveer uitgereikt omdat hij met zijn 'enthousiasmerende inzet jongeren weet te bereiken', aldus de jury.

Benali is geboren in Marokko, kwam op vierjarige leeftijd naar Rotterdam en woont nu in Amsterdam. Hij studeerde geschiedenis in Leiden, maar rondde die studie uiteindelijk niet af. In 1997 debuteerde hij als schrijver met de roman *Bruiloft aan zee*.

Benali bleef wel altijd historisch geïnteresseerd. Dat blijkt ook uit zijn laatste werk *Reizigers van een nieuwe tijd* (2020) over de piraat Jan Janszoon van Haarlem. Samen met tv-programma *Andere Tijden* maakte hij de docuserie *Jan Janszoon, piraat van de wereld*. De eerste aflevering wordt vanavond uitgezonden op NPO2. ●

HONDERDDUIZENDEN DUITERS DEMONSTREREN TEGEN DE OPMARS VAN EXTREEMRECHTS, JANUARI 2024. BEELD: SKY NEWS/YOUTUBE

Kathleen Ferrier nieuwe columnist bij de Kanttekening

Voormalig politica Kathleen Ferrier (CDA, 1957) versterkt vanaf vandaag het columnistenteam van de Kanttekening.

De in Suriname geboren Ferrier kwam in Nederland aan in 1973, twee jaar voor de onafhankelijkheid van Suriname. Ze studeerde in Leiden Spaanse taal- en letterkunde en Ontwikkelingssamenwerking, het veld waar ze later ook carrière maakte, onder meer in Chili en Brazilië.

In 1999 werd ze lid van het CDA, waarvoor ze in 2002 in de Tweede Kamer werd verkozen. Ferrier kreeg landelijke bekendheid in 2010, toen het CDA ontwikkeld was in een omstreden kabinetsformatie met de PVV en VVD.

Zij was samen met de andere 'dissident' Ad Koppejan fel tegenstander van samenwerking met de PVV. Op het CDA-congres stemde ze tevergeefs 'nee'. In 2012 maakte ze bekend niet meer verkiesbaar te zijn en vertrok dat jaar ook uit de Kamer.

Tien jaar later leverde Ferrier ook een belangrijke bijdrage in de gesprekken die uiteindelijk tot de excuses voor het Nederlandse slavernijverleden hebben geleid. ●

KATHLEEN FERRIER

Onderzoek naar rechtsextremisme bij voormalige chef Duitse inlichtingendienst

De Duitse inlichtingendienst doet een onderzoek naar zijn voormalige directeur Hans-Georg Maassen, vanwege rechtsextremistische sympathieën. Dit schrijft *Financial Times*.

Het Duitse Federale Bureau voor de Bescherming van de Grondwet (Bundesamt für Verfassungsschutz, BfV) heeft de advocaat van Maassen een brief geschreven, die Maassen nu op zijn website heeft geplaatst. BfV citeert in deze brief Maassen, waaruit onder meer blijkt dat hij sympathie heeft voor de extreemrechtse *Reichsbürger* (rijksburgers), die in 2022 een mislukte coup poging hebben ondernomen.

Maassen ging in 2018 de politiek in, nadat hij gedwongen was om af te treden als directeur van de Duitse inlichtingendienst. Hij zou te mild zijn voor extreemrechts, was toen de kritiek. Maassen trok, zonder hiervoor bewijs te leveren, beelden in twijfel waarop te zien was hoe een extreemrechtse menigte jacht maakte op migranten. Alle politieke partijen, behalve Alternative für Deutschland, eisten toen zijn ontslag.

Tegenwoordig classificeert BfV het rechtsextremisme als de grootste binnenlandse bedreiging voor Duitsland. De inlichtingendienst, nu onder leiding van Thomas Haldenwang, is het Duitse equivalent van AIVD, en heeft de taak om bedreigingen voor de Duitse democratische orde te identificeren.

BfV doet nu een groot onderzoek naar de extreem-

rechtse partij Alternative für Deutschland. AfD is de laatste jaren sterk in opkomst. Volgens peilingen zegt iets meer dan één op de vijf Duitsers op de partij te zullen stemmen. Toen hij nog directeur was van de inlichtingendienst weigerde Maassen de AfD onder toezicht te plaatsen. Hij kreeg kritiek omdat hij de dreiging van rechts-extremisme leek te bagatelliseren.

De nu 61-jarige Maassen is na zijn vertrek bij BfV steeds kritischer over immigratie geworden. Vorige week zegde hij zijn lidmaatschap van de christendemocratische CDU op om zich te concentreren op de opbouw van zijn eigen politieke beweging, de WerteUnion (WaardenUnie). De CDU probeerde hem al een jaar de partij uit te werken, omdat Maassen grossiert in complottheorieën en rabiante uitspraken. Zo zei Maassen in een interview met een Zwitserse krant dat Duitsland 'chemotherapie' nodig had om de 'kanker' van te veel immigranten te behandelen.

Aan een rechts blog, dat sympathiseert met Maassen, vertelt het voormalige hoofd van de Duitse inlichtingendienst dat het onderzoek tegen hem een aanval is op de democratie.

Afgelopen november werd Maassen geprezen op een geheime bijeenkomst van AfD met neonazi's en de Oostenrijkse extremist Martin Sellner. ●

Zestig jaar Turkse migratie

MEHMET CERIT

Hoofdredeacteur / Directeur.

De formatiebesprekingen tussen VVD, BBB, PVV en NSC zijn voorlopig gestopt. Het is wachten op de volgende militaire actie van Israël, een verwoestend grondoffensief in Rafah. De Russische oppositieleider Navalny is in gevangenschap overleden. Deze en andere sombere berichten domineren het nieuws. Maar ik wil deze maand een ander actueel thema belichten, een onderwerp dat leidde tot de val van het kabinet afgelopen zomer en waar de verkiezingen van 22 november om draaide: migratie.

Dit jaar is het precies zestig jaar geleden dat de eerste Turkse gastarbeiders naar Nederland kwamen. Op 19 augustus 1964 sloten Nederland en Turkije een verdrag, waardoor het mogelijk werd voor Nederlandse bedrijven om in Turkije personeel te werven. Het heeft de levensloop van vele duizenden Turkse jonge mannen bepaald – en generaties Turken na hen. In plaats van in de Turkse samenleving, belandden ze in het koude Nederland.

Ook mijn vader kwam zo naar Nederland. Je hoefde alleen maar gezond en sterk te zijn, vertelde hij ons vroeger. Hij werd in zijn blootje gekeurd door Nederlandse artsen die hem goed bevonden. In Hengelo ging hij aan de slag bij metaalfabriek Holec. Daar werkte hij dag en nacht. Taalcursussen waren er niet, maar dankzij zijn extraverte en sociale karakter kreeg hij binnen een jaar de Nederlandse taal onder de knie en begon hij te tolken voor anderen.

‘Je hoefde alleen maar gezond en sterk te zijn’

Het was wel een Turkse mannenwereld. Hij woonde samen met tientallen anderen in een pension. Zijn leven bestond toen alleen maar uit werken, eten, drinken en slapen, iedere dag opnieuw. Zijn plan was om een tijdje te werken, totdat hij genoeg geld had om een tractor te kopen om daarmee het lapje Turkse familiegrond te bewerken.

Maar toen kwam mijn moeder ook naar Hengelo, samen met de kinderen. Zij ging aan de slag in een kippenslachterij. Doorde-weeks logeerde ik als kleuter bij een Nederlandse familie. Mijn ouders haalden mij ieder weekend op.

De spoedige terugkeer naar Turkije bleek een mythe. Ons gezin begon te wennen aan de kou hier. Nederland voelde mettertijd als thuis. Mijn ouders woonden hier bijna vijftig jaar. Mijn vader kwam als jonge, sterke man naar Nederland, oud en ziek keerde hij terug naar Turkije.

Het verhaal van mijn ouders is ook de geschiedenis van duizenden andere Nederlanders met een migratieachtergrond. Velen bleven, lieten hun vrouw en kinderen overkomen, of stichtten hier een gezin. Dit is ook het verhaal van de arbeidsmigranten die in de kassen van het Westland werken. De meesten gaan terug naar de landen waar ze vandaan komen, zoals Polen en Roemenië, maar anderen blijven.

Ons land is al lang afhankelijk van migranten. Willen we onze rijkdom en welvaart behouden, dan hebben we migratie nodig. Misschien kunnen we Den Haag van ons belang voor de economie en samenleving overtuigen door een maand lang collectief te staken. Zonder biculturele Nederlanders blijven de vakken van supermarkten leeg, worden postpakketten niet bezorgd, stagneert de bouw. En is er een tekort aan artsen, onderwijzers, ambtenaren, IT'ers, bestuurders enzo-

voort. In 2023 startten 23 duizend niet-Nederlanders bovendien een bedrijf, aldus cijfers van het CBS.

Technologiebedrijf ASML maakte het nog eens duidelijk. Als het nieuwe kabinet met plannen komt om de arbeidsmigratie te beperken, vertrekt de chipmachinemaker naar het buitenland. De fabriek draait op hoogopgeleid personeel, dat in Nederland moeilijk te vinden is. Ook de Adviesraad Migratie zegt dat er jaarlijks 50 duizend arbeidsmigranten nodig zijn om huidige welvaart te behouden.

Het is goed om stil te staan bij de zegeningen van de migratie. Den Haag spreekt neerbuigend over migranten, helemaal na 22 november, maar dat is niet terecht. Natuurlijk, er zijn ook problemen. Maar alles in het leven heeft positieve en negatieve kanten. Ook migratie.

De progressie die de Nederlands-Turkse gemeenschap heeft gemaakt, sinds Ali Cerit – mijn vader – in 1964 in Hengelo aankwam, is groot. Twee procent van het bruto nationaal product in Nederland wordt verdiend door Turkse ondernemers. Zij creëren samen meer dan 50 duizend banen. 46 procent van Turks-Nederlandse volwassenen heeft een eigen huis. In 2020 had 26 procent van de Turkse Nederlanders ouder dan 15 jaar een hbo- of wo-niveau, zo blijkt uit cijfers van het Sociaal en Cultureel Planbureau. In de jaren dat Nederland multicultureler werd, is de economie hard gegroeid. Dat is ook de schuld van migranten. •

Op de cover.

Waarom de Duitsers de straat op

In Duitsland hebben honderdduizenden burgers de afgelopen weken geprotesteerd tegen anti-immigratiepartij Alternative für Deutschland (AfD). In Nederland, waar de PVV de grootste partij is geworden, blijven we massaal thuis. Waarom?

● EWOUT KLEI

Anleiding van de Duitse protesten zijn de onthullingen, begin januari, van onderzoeksplatform Correctiv over een geheime ontmoeting in Potsdam. Daar hebben invloedrijke AfD'ers met andere rechtsextremisten besproken hoe ze vluchtelingen, immigranten en Duitsers met een migratieachtergrond het land uit kunnen krijgen. De Oostenrijkse neonazi Martin Sellner presenteerde daarvoor een 'masterplan'.

'De bijeenkomst in een villa in Potsdam was enkele kilometers verwijderd van waar de Wannsee-conferentie gehouden werd. Hier bezegelden de nazi's in 1942 het lot van de Joden. De bijeenkomst in Potsdam riep dan ook associa-

ties op met de nazitijd, zegt journaliste Wiebke Pittlik, hoofdredacteur van *Duitsland-web*, de nieuwssite van het Duitsland Instituut. 'Nie wieder is jetzt', oftewel nooit meer is nu, is een van de leuzen bij de protesten.'

Waarom demonstreren zoveel Duitsers tegen AfD en doen Nederlanders dat niet? De PVV, ook een rechts-radicale partij, is op 22 november zelfs de grootste partij geworden.

'Allereerst is er in Duitsland in het algemeen een grotere bereidheid om te protesteren. Het is ook een veel groter land, met meer dan 80 miljoen inwoners, en het politieke landschap is er gepolariseerder.

'Daarnaast weegt het nazi- en oorlogsverleden zwaar in Duitsland. Hier wordt in het publieke discours ook vaak naar verwezen. Er is een breed en groeiend onbehagen bij mensen – niet alleen bij radicaal-links – over de

opkomst van AfD. AfD is niet meer dezelfde partij als tien jaar terug. De partij is enorm geradicaliseerd. In het najaar zijn er verkiezingen in drie deelstaten en daar dreigt de partij de grootste te worden, afgaand op peilingen. De ongerustheid over de AfD heeft nu een uitweg gevonden met de onthullingen van *Correctiv* over Potsdam. Dat de protesten zo lang aanhouden komt door het 'nie wieder-gevoel'. Duitsers willen geen herhaling van de geschiedenis. Ze willen niet dat fascistische weer aan de macht komen.

'Een derde reden is dat in de week na de onthullingen van *Correctiv* meerdere Duitse politici en Thomas Haldenwang, het hoofd van de federale veiligheidsdienst Verfassungsschutz, burgers hebben opgeroepen om in actie te komen omdat de democratie in gevaar is. Ook Olaf Scholz, de Duitse bondskanselier, liep in een demonstratie mee. Niet alleen linkse organisaties demonstreren, het protest is heel breed. De verschillende partijen en vakbonden mobiliseren hun achterban. Ze demonstreren trouwens niet alleen tegen de AfD, maar tegen extreemrechts. En de demonstraties hebben succes. AfD heeft sinds de demonstraties in de opiniepeilingen drie procent verloren. Hiervoor zat de partij in de lift.'

Het Duitse constitutioneel hof, het Bundesverfassungsgericht in Karlsruhe, beschermt de Duitse grondwet. Dit hof kan ook politieke partijen verbieden. Waarom is AfD nog niet verboden?

'Een partijverbod is een heel zwaar middel. In de jaren vijftig

heeft het hof voor het laatst een politieke partij verboden. Recent probeerde het de Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD) te verbieden, maar dat is tot twee keer toe niet gelukt, de laatste keer omdat de partij te klein was om nog echt relevant te zijn. Het verbieden van AfD is kansrijker, omdat de AfD in de Bondsdag en vooral in de deelstaatsparlementen in het oosten van het land een sterke partij is. AfD deed het, tot januari, heel goed in de peilingen.'

'Overigens heeft de Verfassungsschutz de AfD in haar geheel nog niet als extreemrechts betiteld. Delen van de AfD zijn wel officieel extreemrechts ver-

WIEBKE PITTLIK. FOTO: KIM KRIJNEN

gaan en wij thuis blijven

35.000 MENSEN DEMONSTREERDEN AFGELOPEN ZATERDAG IN FRANKFURT TEGEN DE RECHTS-EXTREMISTISCHE PARTIJ AfD. BRON: YOUTUBE/GLOBALNEWS

‘Er zijn veel Duitsers die een AfD-verbod een slechte zaak vinden’

klaard, afdelingen van enkele deelstaten en ook de jongerenafdeling. Een partij kan pas verboden worden als die een gevaar vormt voor de democratische rechtsorde.’

En wat vinden de Duitse kiezers? Zijn zij voor een verbod?

‘In Duitsland is een debat over het verbieden van AfD opgelaaid. Op maandagavond 5 februari keek ik naar een discussie op de Duitse televisie hierover. Er zat ook een AfD’er aan tafel, die natuurlijk zei dat een verbod op zijn partij een slechte zaak was. Maar een grondwetjurist, die ook in het panel zat, vond dat het ver-

zoek voor zo’n verbod alvast moest worden opgesteld. Het verzoek aan het Constitutioneel Hof moet namelijk beargumenteerd worden.

‘Niettemin zijn er ook veel Duitsers die een AfD-verbod een slechte zaak vinden. Je moet de partij met argumenten bestrijden, een partijverbod is een ondemocratisch middel, vinden zij. Tegenstanders wijzen er bovendien op dat de AfD een verbod kan aangrijpen om in de slachtofferrol te kruipen en de regering ervan te beschuldigen de vrijheid van meningsuiting te onderdrukken. Uit een opiniepeiling blijkt dat Duitse kiezers diep verdeeld zijn over de kwestie.

Op de cover.

Bijna 40 procent voelt wel iets voor een AfD-verbod, maar ruim 50 procent is hier een tegenstander van.'

AfD zegt nu dat het in Potsdam slechts ging om het uitzetten van criminele asielzoekers en niet om een plan om miljoenen migranten te deporteren. Hoe zit dat precies?

'De Nederlandse media gaven het verhaal van *Correctiv* soms ook nogal onnauwkeurig weer. Het woord 'deportatie' heeft *Correctiv* niet gebruikt. Het ging over de vraag: hoe werk je het concept van 'remigratie' uit? Vervolgens werden er scenario's besproken hoe je dat kunt doen. Een AfD'er uit Saksen-Anhalt zei dat je het migranten zo onaangenaam mogelijk moet maken, zodat ze vanzelf weg gaan. Martin Sellner had het over een modelstaat in Afrika, waar migranten naartoe kunnen worden gestuurd.

'Dat sommige media het nieuws onnauwkeurig brachten kan in het voordeel van AfD werken. Want dan kunnen ze zeggen: zie je wel, er worden woorden in onze mond gelegd. De Duitse media schrijven genuanceerder over Potsdam. Ze gebruiken net als de AfD het woord 'remigratie', maar leggen daarbij uit dat dit een eufemistische term is voor 'mensen het land uitzetten.'

De nazi's maakten ook veel gebruik van eufemismen. 'De eindoplossing van het Joden-vraagstuk' als eufemisme voor het uitroeien van het Joodse volk, 'speciale behandeling' als understatement voor vergas-sing, enzovoort.

'Duitsers maken nu veel vergelijkingen met de nazitijd en de Holocaust. De AfD-bijeenkomst was in Potsdam. Mensen zeggen nu: de nazi's waren ook democratisch aan de macht gekomen. Ze wijzen erop dat de nazi's binnen enkele weken Duitsland van een democratie in een dictatuur hadden veranderd. Dit culmineerde

in de beruchte Ermächtigungsgesetz, de machtigingswet van 23 maart 1933. De wet zette het parlement buitenspel en zorgde ervoor dat Adolf Hitler per decreet kon regeren.

Hoe veerkrachtig is de Duitse democratie?

'Op dit moment wordt de notie van wehrhafte Demokratie (weerbare democratie) vaak aangehaald. De democratische instituties moeten worden beschermd tegen antidemocratische krachten. Burgers spelen hierin ook een rol. In Nederland

met AfD is dat een houvast. Het is belangrijk om zo veel mogelijk geluiden een stem te geven in je verhalen. Maar bij fascisme trek je een grens. In het tv-programma over het AfD-verbod zeiden ze: de grens ligt bij de grondwet. Dat is dus een groot verschil met Nederland. Er zijn goede redenen om te twijfelen of Geert Wilders de grondwet wel respecteert, maar toch wordt er onderhandeld over een kabinet en zijn de grondrechten onderwerp van discussie. In Duitsland is dat veel duidelijker. Alle partijen – ook de conservatief-libe-

haal. Maassen was het hoofd van de veiligheidsdienst, die als taak heeft om de Duitse grondwet te beschermen. Hij is ontslagen en sindsdien doet zijn voormalige werkgever onderzoek naar Maassen vanwege vermeende extreemrechtse sympathieën.

'Tijdens het kanselierschap van Angela Merkel werd de WerteUnion opgericht, uit verzet tegen haar wat linksere koers. De WerteUnion wilde dat CDU/CSU zou terugkeren naar haar conservatieve waarden van weleer. Maar het was nooit een officiële club en CDU/CSU heeft zich van de WerteUnion gedistantieerd. Nu Maassen uit de CDU is gestapt, ook om een royement voor te zijn, wordt de WerteUnion van een pressiegroep een heuse politieke partij, een die AfD als coalitiepartner niet uitsluit.'

Wat is de les van Duitsland voor Nederland?

'Veel mensen in Nederland maken zich zorgen over de PVV. Maar de bereidheid om de straat op te gaan is hier, zoals ik al zei, een stuk minder. In Duitsland wordt de urgentie gevoeld. Ook de middengroepen doen daar mee. Ze demonstreren samen met Antifa (extreemlinkse activisten, red.) en de klimaatdemonstranten. Duitsland laat zien hoe het in Nederland ook kan.

'De demonstraties tegen de AfD geven democratische burgers ook moed. In sommige delen van Oost-Duitsland is de AfD erg machtig. Maar dankzij deze demonstraties voelen tegenstanders van de AfD in deze gebieden zich niet langer alleen. Er zijn ook anderen die tegen de AfD zijn. En natuurlijk voelen ook migranten dat hen een hart onder de riem wordt gestoken. Dat is nog een les voor ons land. Veel migranten voelen zich bedreigd, vanwege de verkiezingsoverwinning van Geert Wilders. Ze willen zich welkom en geaccepteerd voelen in Nederland.' •

'Bij fascisme trek je een grens'

is de discussie over weerbare democratie vooral een academische, intellectuele discussie. In Duitsland is dat anders. Het leeft daar onder de mensen. Ze hebben ook allerlei begrippen die daarmee samenhangen, zoals *Zivilcourage* (burgerlijke moed) en *Haltung zeigen* (kleur bekennen).

'Belangrijk is verder dat Duitse journalisten – veel meer dan Nederlandse – beseffen dat ze een rol spelen in het beschermen van de democratie. Ze zijn de vierde macht. In de omgang

rale FDP en de conservatief-christelijke CDU/CSU – vormen een cordon sanitaire rond de AfD. Ofschoon de vrees bestaat dat CDU/CSU met AfD gaat samenwerken als die partij te groot wordt.'

De controversiële politicus Hans-Georg Maassen, het voormalige hoofd van de federale veiligheidsdienst en oprichter van de WerteUnion (WaardenUnie), sluit AfD niet uit.

'Dat is inderdaad een bizar ver-

ergosana

Medisch Adviesbureau

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl

Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs

Medische Keuring
Levensverzekering

Verzuim &
Re-integratie

Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven

Op de cover.

VVD'ers verdeeld over PVV-koers

VVD-LEIDER DILAN YESILGÖZ. BEELD: RIJKSOVERHEID

De kritiek op VVD-lijsttrekker Dilan Yesilgöz zwelt aan. Het accepteren van de PVV als mogelijke coalitiepartner wordt gezien als een politieke misrekening, waardoor de populariteit van de partij is gedaald. Nu schept de politica onduidelijkheid over de vraag of de VVD wil regeren met de PVV of wil gedogen. Wat betekent dit voor haar populariteit?

● TAYFUN BALCIK

De toekomst van de VVD zag er voor de verkiezingen nog rooskleurig uit. De VVD leek met een nieuwe vrouwelijke lijsttrekker van kleur een goede kans te hebben om weer als grootste partij uit de bus te komen. Maar daar stak de PVV van Geert Wilders op 22 november een stokje voor. In

de peilingen boekt de PVV sindsdien meer zetels dan ooit. De VVD schommelt tussen de 18 en 19 zetels, vijf minder dan de partij nu in de Tweede Kamer heeft.

Wat vinden VVD'ers zelf van Dilan Yesilgöz? Blijven ze haar PVV-vriendelijke koers volgen, of gaat deze te ver voor de linksere VVD-kiezers? *De Kanttekening* sprak drie VVD'ers over hun steun aan de voorvrouw.

‘Ze mag ook wel eens fouten maken’

Dilan Yesilgöz

‘Er worden duidelijke afspraken gemaakt’

Eerste vrouwelijke premier van kleur?

VVD-lid Obbe van der Meer uit Amsterdam-Noord hoopt dat het alsnog lukt om Yesilgöz premier te maken. Daar kan over onderhandeld worden, meent hij. ‘Zo kan Wilders vicepremier worden en Yesilgöz de premier voor alle Nederlanders.’

Overigens kan de zoektocht naar een nieuwe secretaris-generaal voor de NAVO, een functie waar demissionair premier Mark Rutte op aast, ook tot die uitkomst leiden, denkt hij. Mocht Rutte de nieuwe leider van de NAVO worden, dan zal er een plekje vrijkomen in het Torentje. Yesilgöz zou Rutte kunnen vervangen. Daar moet de minister-raad wel mee instemmen en dat is zeker geen gelopen race voor Yesilgöz, die een centrumrechts kabinet wil met de PVV, BBB en NSC. Zitten de huidige coalitiepartners van het demissionaire kabinet-Rutte – D66, CDA en ChristenUnie – wel op premier Yesilgöz te wachten?’

Afgezien van het mogelijke premierschap van Yesilgöz vindt Van der Meer dat iemand die pas is begonnen wel tijd gegund mag worden, zodat ze kan groeien in haar rol als verbindende leider. ‘Daarin mag ze weleens fouten maken. Ze heeft zeker nog veel krediet onder VVD’ers,’ aldus Van der Meer.

De Rotterdamse VVD’er Ruben Arnhem is het daarmee eens. ‘VVD’ers zijn over het alge-

meen optimistische mensen,’ legt hij uit. ‘Ze zijn partijgetrouw en lopen niet zomaar weg. Er kan onenigheid zijn, maar het besef van de noodzaak om uit de politieke impasse te komen is groot. Er moet zo snel mogelijk een kabinet worden gevormd, zodat het land weer kan worden geleid,’ aldus Arnhem.

Rutte beter

VVD-lid Eddy Habben Jansen uit Utrecht – auteur van het boek *De jonge liberalen. Een geschiedenis van de JOVD 1949-1994* – heeft tijdens de verkiezingen op Dilan Yesilgöz gestemd, vertelt hij. Hij is echter kritisch op de koers die de partij onder haar is ingeslagen. ‘Ik denk dat het geen goed idee was om de deur te openen naar de PVV. De lijn Rutte in dezen was beter. Ik denk dat veel VVD’ers kritisch zijn over de strategische keuzes van Yesilgöz,’ zegt hij. ‘Het is ook makkelijk om steeds te zeggen dat de kiezer nou eenmaal op de PVV heeft gestemd,’ aldus Habben Jansen.

Van der Meer noemt de vraag of de VVD met de PVV moet samenwerken een ‘complexe zaak’. Hij denkt echter niet dat de VVD de ‘extreemrechtse kant’ optrekt door met de PVV in zee te gaan. ‘Er is van tevoren duidelijk gezegd dat we respectvol omgaan met de rechtsstaat. Er worden duidelijke afspraken gemaakt. Dat wordt allemaal nauwlettend gevolgd hoor.’

Dat die waarborgen voor Pie-

ter Omtzigt van Nieuw Sociaal Contract niet genoeg waren gelooft Van der Meer niet. ‘Hij was meer bezorgd over de financiën. Het is belangrijk dat we kiezers niet uitsluiten.’

Wel of niet met de PVV?

Voelen minderheden zoals moslims zich dan niet bedreigd door het islamofobe geluid bij de PVV? Na een korte pauze antwoordt van der Meer: ‘In een eventuele coalitie met de PVV mogen geen uitsluitende afspraken worden gemaakt. Eén zin, waarin staat dat de rechtsstaat niet onderhandelbaar is, zoals VVD-mastodont Johan Remkes bij Buitenhof voorstelde, is volgens mij voldoende.’

Toch denkt hij dat de PVV-soep niet zo heet zal worden gegeten. ‘De PVV is al wat gematigder geworden en ziet ook wel in dat haar wensen onrealistisch zijn. Daarom is het goed dat er partijen zoals de VVD en de BBB in zo’n kabinet zitten. Dan kan er vroegtijdig op de rem getrapt worden, zodat radicale dingen niet gebeuren. Die moeten we niet willen in een land als Nederland.’

Op naar extreemrechts?

Zal Yesilgöz op de rem trappen of juist vol gas geven als het gaat om extreemrechtse wensen zoals een asielstop? Arnhem ziet haar als een ‘stabiele factor’, die ‘mondig genoeg’ is.

‘De PVV-soep zal niet zo heet worden gegeten’

Excuses over de racistische ‘minder Marokkanen’ uitspraken van Wilders hoeven volgens hem niet gemaakt te worden. ‘Die uitspraak van tien jaar geleden is sindsdien juridisch tegen het licht gehouden. Nederland heeft duidelijk laten weten wat het van die verwerpelijke actie vond. Het is nu belangrijk verder te kijken, gezien het enorme werk voor het aankomende kabinet,’ aldus Van der Meer.

Arnhem lijkt minder moeite te hebben met een mogelijke extreemrechtse koers van de VVD met de PVV aan het roer. ‘Het is een beweging die je in heel Europa ziet. Veel Europeanen willen dat gewoon.’

‘Het is inspelen op wat het volk vraagt,’ antwoordt hij. ‘En dat is misschien hard voor sommige mensen, maar zolang besluiten vallen binnen de wetgeving, dan mogen ze genomen worden, ook al zijn ze radicaal.’

Het Utrechtse lid Habben Jansen is absoluut geen voorstander van een coalitie met de PVV. ‘Gezien de verkiezingsresultaten heeft de opening naar de PVV de VVD weinig goeds gebracht. Dus als het aan mij ligt hoeft de VVD niet met de PVV te regeren. Ik ben geen PVV-aanhanger, laat dat duidelijk zijn. Samenwerking met die partij zal de VVD alleen maar meer schade berokkenen.’ ●

Imane Nadif wil zich hard uitspreken

GroenLinks Amsterdam begint het jaar met een leiderschapswissel. Imane Nadif is verkozen tot de nieuwe fractievoorzitter. Hoe voelt het om zo'n unieke stap te maken, als Nederlander met Marokkaanse roots?

eken tegen PVV

● TAYFUN BALCIK

Imane Nadif (36) zit al sinds 2018 in de Amsterdamse gemeenteraad voor GroenLinks en vertegenwoordigt naar eigen zeggen het activistische geluid binnen de partij. Ze werd politiek actief nadat Geert Wilders opriep tot 'minder, minder, minder Marokkanen'.

Vorig jaar moesten velen fronsen toen de fractie Zeeger Ernsting verkoos boven haar, terwijl zij hoger op de lijst stond en ook meer voorkeursstemmen had. Nu de functie opnieuw vrijkwam – Ernsting heeft een nieuwe baan als stadsdeelbestuurder – heeft ze toch het fractievoorzitterschap binnengehaald.

Hoe voelt het om fractievoorzitter te zijn van GroenLinks?

'Ja, ik ben echt heel blij. Als volksvertegenwoordiger ben je blij dat je namens de stad zitting mag nemen in de raad. Deze nieuwe rol geeft mij de kans om hier een nog bredere invulling aan te geven namens GroenLinks Amsterdam.'

Een unicum voor GroenLinks toch, een eerste Marokkaans-Nederlandse vrouw als fractieleider.

'De eerste met een migratieachtergrond zelfs. Het voelt dubbel, aan de ene kant trots, aan de andere kant hoop je dat deze vorm van representatie niet een unicum is. In het rapport *Is de politiek er voor iedereen?* lees je dat bepaalde groepen zich minder gerepresenteerd voelen. Ik voel daarom ook een extra verantwoordelijkheid hierin.'

Wat kunnen Amsterdammers verwachten van jou?

'Ik ben sinds 2018 raadslid. Mijn activistische stijl kennen Amsterdammers al. En dat is waar ik ook

voor gekozen ben. Dat activisme wil ik, zeker in deze tijd, meer dan ooit uitstralen. De verrechtsing wordt steeds groter, daarom is het van belang om onze linkse en progressieve waarden uit te dragen.'

Je bent geschrokken van de verkiezingswinst van de PVV, zei je.

'Ja, en ik denk niet dat ik de enige ben. Aan de ene kant voelde het als een bevestiging van het gevoel dat we aan het verrechtsen zijn in Nederland. Maar toch kwam het

der papieren, het maakt me allemaal niet uit.'

Jij noemt de PVV een extreemrechtse partij. Als je kijkt naar de landelijke media en de politiek, dan zie je dat ze terughoudender zijn met deze kwalificatie.

'De opkomst van extreemrechts is een feit, dat zie je ook in andere delen van Europa. De Europese verkiezingen in juni hebben ook grote gevolgen voor Nederland. Het is belangrijk om dat gewoon te benoemen. De PVV

'Veel mensen hebben weinig vertrouwen in de politiek'

die met de PVV willen samenwerken?

'Iedereen maakt een eigen keuze. Wij zijn een partij die niet wil samenwerken met een partij waarvan de leider is veroordeeld voor groepsbelediging en een groep mensen wil uitsluiten. Ik ben benieuwd hoe andere partijen een samenwerking verantwoordt naar de eigen achterban. Het gaat hier om grondrechten: hoe kun je artikel 1 van de grondwet verdedigen, terwijl je samenwerkt met de PVV? Voor mij zijn dat twee zaken die botsen. Je kunt niet opkomen voor artikel 1 van de grondwet en tegelijkertijd aan tafel zitten met de PVV.'

Wat bedoel je overigens met je activistischer opstellen?

'Daarmee wil ik zeggen dat we het politieke debat niet hoeven te schuwen en ons best duidelijk mogen profileren op onze standpunten. Er is vaak behoefte aan een genuanceerd verhaal. Ik kan dat begrijpen, omdat dat vaak makkelijker is. En in sommige gevallen moet je ook nuanceren, je moet soms samen optrekken om dingen te bereiken. Maar over zaken zoals samenwerken met extreemrechts moeten we ons duidelijk uitspreken.'

Wat vind je van de segregatie in Amsterdam, die was er al voor de PVV trouwens?

'De verkiezingsuitslag laat zien dat Amsterdam heeft gekozen voor een links verhaal. Tegelijkertijd zien we ook dat de opkomst niet is zoals we het willen. Veel mensen hebben weinig vertrouwen in de politiek. Als raadslid, maar ook zeker als fractievertegenwoordiger zie ik het als mijn taak om een proactieve rol in te nemen. Ik wil op zoek gaan naar hoe we dat vertrouwen kunnen herstellen. Je stemrecht is een grondrecht. Daarom is het ook van groot belang dat zoveel mogelijk mensen daar gebruik van maken.' ●

op de verkiezingsavond hard binnenvallen. Heel veel mensen zijn geschrokken door de verkiezingswinst van extreemrechts. In het onderzoek dat ik eerder noemde zie je ook dat veel mensen met een migratieachtergrond zich niet vertegenwoordigd voelen door de politiek en naar binnen keren. Die reflex hoeft je van mij niet te verwachten. Ik laat me als Amsterdammer niet uit het veld slaan en sta naast alle Amsterdammers die zich bedreigd voelen. Met of zon-

heeft al jarenlang dezelfde boodschap, zij veranderen niet. Het is, als politicus belangrijk, om daar eerlijk over te zijn. Ze hebben standpunten die haaks staan op artikel 1 van de grondwet. Ze geloven niet in de gelijkheid van mensen en hebben zich vaak genoeg racistisch uitgelaten. Dat soort standpunten moeten we niet normaliseren, we moeten ons er juist duidelijk tegen uitspreken.'

Wat is je boodschap aan partijen

Hoe is het om in Nederland een h

Op 1 februari is het World Hijab Day. Ooit bedacht door een Amerikaanse moslima om vooroordelen over de hoofddoek weg te nemen. Die stereotypes bestaan nog steeds, maar er zijn ook positieve verhalen. 'Als ik aan het hardlopen ben, krijg ik regelmatig duimpjes omhoog van voorbijgangers.'

● MAJORIE VAN LEIJEN

Hoe is het om als moslima in Nederland een hoofddoek te dragen? En hoe anders is dit zonder hoofddoek? We vroegen het Maryam Bouzemour, een 37-jarige sportinstructrice van Marokkaanse afkomst. Al van jongs af aan was het vanzelfsprekend dat ze zich zou bedekken. Dit deed ze dan ook toen ze zeven was. Maar die vanzelfsprekendheid bleef niet. Als jonge vrouw maakte ze haar eigen keuzes. Rond haar zevenentwintigste besloot ze zonder hoofddoek door het leven te gaan.

Dit deed ze negen jaar lang, tot ze het gevoel dat ze iets miste niet meer kon onderdrukken.

Dik een jaar geleden besloot ze opnieuw de hijab te dragen. Dit keer met haar volle bewustzijn, trots en zekerder dan ooit.

Een emotioneel moment

Ze gebruikt het woord hijab in plaats van hoofddoek. 'De hoofddoek is onderdeel van de hijab, want die bedekt meer dan alleen het hoofd.' Ze beschrijft dat ze zich zonder de hijab naakt voelt en niet compleet. 'Dit gevoel was er altijd al, maar het werd de

gen, maar de mode was veranderd. Ik heb me laten helpen en wat gepast. Ik kocht wat, maar zette het nog niet op', lacht ze.

De dag dat ze er wel klaar voor was, was ze alleen. Ze vertelde het aan niemand. 'Ik zette hem op en toen heb ik gehuild. Het was een heel emotioneel moment. Het voelde als terugkomen bij mezelf en bij mijn Schep-per. Bovendien deed ik het uit mezelf en niet uit gewoonte. Ik koos er echt voor.'

lig over, het is natuurlijk wel even wennen.

'Meestal zijn mensen eerst verbaasd'

Inmiddels is ze gewend aan haar hijab. Terwijl ze in het begin direct bij de balie van haar (vrouwen)sportschool de hijab afdeed, loopt ze nu de les in en doet ze hem daar pas af. 'Dat was een proces', vertelt ze. 'Ik moest zelf wennen en wilde anderen laten wennen.' Ze paste haar outfits aan en haalde bovendien een sportoutfit met hoofdbedekking, want ze rent regelmatig en traint voor de marathon. 'Een vrouw met hijab in de hardloperwereld, dat levert heel wat reacties op hoor!'

Over het algemeen zijn dit positieve reacties, vertelt ze. 'Meestal zijn mensen eerst verbaasd wanneer ze me zien rennen, maar geven daarna een duimpje of klappen extra hard voor je. Alsof ze willen zeggen dat ze het goed vinden dat je sport als je een hijab draagt. Ach, ik krijg daar alleen maar motivatie van.'

'Ik zit ook in een reengroepje. De eerste keer dat ik daar aankwam, geheel in bedekkende sporttenue, vroeg de trainer of ik wel sportkleding bij me had. Ik moet daar wel om lachen', vertelt ze. 'Toen bleek dat ik de snelste vrouw van het groepje was, keek hij vol verbazing en trots.'

Toch is niet iedereen positief, vertelt ze. 'Ik heb ook eens meegedaan aan een renwedstrijd waarbij er mensen aan de zijkant stonden om sponsjes aan te bieden omdat het nogal warm was. Toen ik langs rende, werd de

'Voor het eerst weer met hijab, dat vond ik best spannend'

MARYAM BOUZEMOUR MET BEDEKKENDE SPORTKLEDING.
FOTO: VOULOIR COLLECTION

laatste tijd steeds sterker. Ik bleef iets missen in mijn leven. Maar ik ging niet direct tot actie over. Ik was bang dat ik het niet zou durven', vertelt Bouzemour. Wel ging ze het gebed verrichten. En ze ging naar een winkel. 'Dan had ik in ieder geval een hoofddoek in huis. Ik had alleen nog maar hele oude hoofddoekjes lig-

Daarna ging ze boodschappen doen. 'Voor het eerst weer met hijab, dat vond ik best spannend. Ik keek om me heen. Maar niemand reageerde. Pas daarna ben ik naar mijn familie gegaan om het te vertellen. Die blijdschap van mijn ouders, dat raakte me echt. Mijn neefjes en nichtjes deden er vooral gieche-

Hoofddoek te dragen?

BEELD: PIXABAY

spons opeens teruggetrokken. Ik denk toch echt omdat ik daar met een hijab rende. Op dat moment wilde ik mijn energie daar niet aan verspillen, maar het blijft me wel bij.’

Stageplek geweigerd

Kijken mensen anders naar je wanneer je een hijab draagt? Bouzemour denkt van wel. Ze droeg niet alleen een tijd geen hijab, maar heeft ook een periode met een niqaab gelopen. ‘Daar reageren mensen toch wel echt anders op’, zegt ze. ‘Zo stond ik eens op een roltrap toen aan de andere kant een man passeerde en zei: wat zou daar onder verscholen zitten? Tja, ik was toen wel heel snel klaar met de niqaab.’

Maar ook door het dragen van de hijab kunnen reacties van anderen veranderen. ‘Het verschil zit hem vooral in het sociale

verkeer’, legt ze uit. ‘Ik heb het gevoel dat mensen denken dat over me heen kunnen lopen omdat ik een hijab draag. Ze denken misschien toch dat je als vrouw met hijab niet zo snel voor jezelf opkomt. Dan kennen ze me

niet!’

In haar studentenjaren is Bouzemour wel eens een stageplek geweigerd vanwege haar hijab. Ze werd gezien als een dreigende verschijning, zo hoorde ze later. ‘Ik heb toen,

‘Hij zei: ‘Wat zou daar onder verscholen zitten?’

samen met twee andere studentes een klacht ingediend. Daarna mocht ik er opeens wel stage lopen, met de reden dat ik toch wel kwaliteiten bleek te hebben.’

Tegenwoordig merkt ze minder van discriminatie. ‘Het lijkt alsof mensen dat niet meer durven. Ik voel me vrij in Nederland om me te kleden hoe ik wil. Er is geen verbod op de hoofddoek en er zijn geen beperkingen.’

Het gaat volgens Bouzemour meer om de kleine dingen. Zoals de dag dat ze voor het eerst bij haar begeleider kwam met hijab. ‘Ze vroeg me waarom ik voor de hoofddoek had gekozen, want dat was toch niet verplicht? Na mijn uitleg zei ze: ‘Je was net zo’n westerse vrouw aan het worden.’ Ik vond dat een kwalijke opmerking. Alsof ik dat nu opeens niet meer was. Ik was nog steeds dezelfde persoon.’ •

Samen ontbijten om over racisme

Oude bekenden, kameraden, zo u wilt, begroetten elkaar hartstochtelijk bij het community centre Ru Paré in Amsterdam-West. De arbeidersvereniging DIDF Amsterdam organiseerde hier zondag een ontbijt voor de vooral Turkse en Koerdische leden, om te praten over toenemend racisme in Nederland. 'Dit ontbijt is een gelegenheid voor mensen om hun zorgen te delen. We kijken wat we samen kunnen doen tegen racisme', zegt Rahmi Sivri van het bestuur van DIDF Amsterdam.

● TAYFUN BALCIK

Onder het genot van een stevig Turks-Koerdisch ontbijt, met veel deegproducten, fetakaas en aardappelsalades, is dat een knusse bedoening. Nadat iedereen wat naar binnen heeft gewerkt doet *de Kanttekening* een rondje langs het bestuur en enkele deelnemers.

'We wisten wel dat de PVV groter zou worden, maar zo groot had niemand verwacht. Dat was een verrassing', zegt Sivri. 'We hebben de verkiezingsuitslag van 22 november geëvalueerd en daar een brochure van gemaakt. Wat bete-

kent deze uitslag voor mensen uit Turkije?'

Nuri Karabulut, ook van het bestuur, legt uit: 'Het is de uitkomst van jarenlange bezuinigingen en het sociale afbraakbeleid. Er is geen zekerheid meer op het gebied van gezondheidszorg, huisvesting, onderwijs, noem maar op. Een handjevol mensen is rijker geworden door privatiseringen en de rest van de bevolking kreeg te maken met bezuinigingen.'

Hij vindt het jammer dat de oorzaak hiervan niet bij beleid wordt gezocht, maar bij migranten en vluchtelingen. 'Dit is feitelijk onjuist. In de strijd tegen racisme kunnen we de sociale afbraak, de verrijking en toenemende ongelijkheid absoluut niet onbenoemd laten. Het is een gezamenlijke

'Ik schaam me diep voor mijn mede-Nederlanders'

strijd, die niet alleen door migranten zou moeten worden gevoerd.'

Goed idee om over Wilders te praten

In het oude klaslokaal drinkt de gepensioneerde OALT-docent (onderwijs allochtone levende talen) Muzaffer een kopje thee. 'Ik

dacht, laat ik maar gaan, toen ik een uitnodiging kreeg.' Hij vindt het mooi om vrienden weer te zien en bovendien een goed idee om de verkiezingswinst van Wilders door te praten. 'Het is een nieuwe ontwikkeling in de Nederlandse politiek, waar democratische krachten in de samenleving goed over moeten nadenken.'

Hij is bezorgd, maar nuanceert ook. 'Deze sentimenten leven al langere tijd onder de bevolking. Niet alleen in Nederland, in de hele wereld is rechts-populisme in opkomst.' Hij wijt het aan de bestaande politiek, die geen oplossing zou bieden voor de problemen van mensen. 'De gehele economische malaise maakt het voor bestaansonzekere mensen makkelijker om de zondebokretoriek van Wilders te geloven. Als er geen buitenlanders zouden zijn, zouden deze types wel andere slachtoffers vinden. Emanciperende vrouwen bijvoorbeeld.'

Muzaffer denkt dat een gezamenlijke ontbijt kan helpen. 'Ten eerste: liefde gaat door de maag. Ten tweede: in plaats van thuis te zitten piekeren kun je beter met lotgenoten praten. Je moet georganiseerd blijven, zodat je niet alleen

ONTBIJT VAN DIDF. FOTO: TAYFUN BALCIK

te praten

ONTBIJT DIDF. FOTO: TAYFUN BALCIK

staat wanneer het kwaad aan de deur verschijnt.'

Twee tafels verderop zit de enige autochtone Nederlander in de zaal, Ruben, met twee vriendinnen te babbelen. Ze zijn muzikanten die binnenkort samen optreden.

plaats van links. 'Ze gaan op zoek naar een zondebok en vinden die bij vreemdelingen. Een makkelijke prooi. Dat zie je door de hele geschiedenis heen. Onzin natuurlijk. Er is gewoon wanbeleid gevoerd.'

Mehtap tegenover hem staat te

log in Oekraïne, waar miljarden in wordt gestoken en die door Europa zou zijn uitgelokt. Ze vindt dat linkse partijen tijdens de coronatijd ook niks hebben gedaan. 'Mensen die niet gevaccineerd wilden worden werden gewoon uitgescholden. Alleen Baudet zei er wat van, op hem heb ik ook gestemd.'

Huizenproblematiek

Dan is het tijd voor het plenaire gesprek, wat een levendige discussie wordt over de huizenproblematiek voor jongeren. Een van de Turkse deelnemers zegt dat zijn zoon van 34 uit Zaandam geen huis kan vinden en daarom op Wilders heeft gestemd. 'Ze geven geen huizen aan ons, maar aan vluchtelingen', citeert hij zijn zoon. 'Hij heeft gelijk', roept zijn buurman, die eraan toevoegt dat veel jongeren op de PVV-leider hebben gestemd.

'Vroeger hadden we nog een sociaal beleid voor woningen. Mensen konden de huur betalen. Het was een recht. Nu is het een middel om winst te maken. Maar ze geven de schuld aan buitenlanders. Dat slaat nergens op', zegt een deelnemer.

'Wilders heeft ook ingestemd met de afbraak van de sociale huursector', reageert een ander. 'Het ministerie van Volkshuisvesting werd met gedoogsteun van de PVV in 2010 opgeheven. En dan wijst Wilders nu naar asielzoekers. Belachelijk.'

'Wat is de oplossing dan?', vraagt Mehtap.

'We moeten onszelf organiseren en de strijd aangaan', zegt Karabulut. Hij put hoop uit de berichten vanuit Duitsland, waar meer dan anderhalf miljoen mensen de straat opgingen om te protesteren tegen de deportatieplannen van de extreemrechtse partij Alternative für Deutschland (AfD).

Een oudere Turkse vrouw neemt als een van de laatsten het woord. 'Ik ben hier ook als vluchteling gekomen. Ik vind het kwetsend dat er op deze manier over hen wordt gesproken. Ik ben al bijna tachtig jaar en extreemrechts is wereldwijd alleen maar gegroeid. We hebben als linkse partijen veel steken laten vallen. Ik weet ook niet hoe we hier uit gaan komen. Ik heb weinig hoop meer.' ●

'Wilders heeft ook ingestemd met de afbraak van de sociale huursector'

'Ik ben erg links opgevoed en heb altijd linkse idealen gehad', zegt Ruben over het politieke onderwerp van de ochtend. 'Dat zo'n extreemrechtse partij met zulke ideeën de grootste partij is, dat vind ik angstaanjagend en zorgelijk. Ik schaam me diep voor mijn mede-Nederlanders.'

Hij kan er met zijn gedachten niet bij dat slachtoffers van rechts beleid extreemrechts stemmen, in

popelen om te reageren. 'Ik ben het hier helaas niet mee eens. En dat zeg ik als iemand die communistisch is opgevoed. Het is goed dat mensen op Wilders hebben gestemd. Zie het als een protest van mensen die jarenlang niet zijn gezien. En nou is het genoeg!'

Mehtap doelt op de hoge prijzen, maar ook op politieke ontwikkelingen waar men niet om zou hebben gevraagd. Ze noemt de oor-

Achter de schermen: Disney's w

Disney zit in de problemen. Films floppen in de bioscoop en veel fans hekelen de zogenoemde woke-ideologie die de nieuwste films van Disney, Marvel en Star Wars zou beheersen. *Go woke, go broke?* Of is er iets anders aan de hand?

● EWOUT KLEI

Een van de films die gigantisch flopte is *The Marvels* uit 2023. Deze superheldenfilm kostte bijna 300 miljoen dollar om te maken – exclusief campagnekosten – maar leverde nog geen 200 miljoen dollar op. Dit terwijl een film met een budget van 300 miljoen twee tot tweenhalf keer zo veel moet opleveren om het break-even punt te bereiken. Ook Disney's animatiefilm en musical *Wish* (2023) – met een budget van 200 miljoen dollar en een opbrengst van 240 – was een enorme *box office bomb* (een flop).

Beide films hebben een of meerdere vrouwen van kleur in de hoofdrol. Licht het falen van beide films aan de diverse cast en de progressieve boodschap die wordt uitgedragen, zoals sommige filmfans en -critici beweren? Mediawetenschapper Dan Hassler-Forest (Universiteit Utrecht) gelooft dat het net even anders zit. Het is volgens hem 'een ingewikkeld onderwerp met een kluit vol tegenstrijdige elementen'.

Bijna allemaal witte mannen

Hij begint zijn minicollage aan de telefoon met de Marvel Cinematic Universe (MCU), die sinds 2008 tientallen kaskrakers heeft uitgebracht. 'De Marvel-films bouwden in de loop van de jaren een reputatie van betrouwbaarheid op. De films leverden een herkenbare formule, trokken veel mensen naar de bioscoop en brachten miljarden op. De climax van de MCU-films was *Avengers Endgame* uit 2019, waarin we afscheid namen van enkele belangrijke acteurs: Robert Downey Junior die Iron Man speelde en Chris Evans die Captain America

was. De belangrijkste acteurs waren bijna allemaal witte mannen. Daar waren mensen mee vertrouwd. Dat was veilig.'

Rond 2015 veranderde de manier waarop Hollywood met diversiteit omging, vervolgt Hassler-Forest. 'Dit kwam dankzij de heropleving van een aantal sociale bewegingen, zoals Black Lives Matter, #MeToo en de LGBTQIA+-

haal van Hollywood is dat een witte man de wereld redt door zijn mannelijkheid te bewijzen: denk aan Luke Skywalker die met zijn X-Wing de Death Star vernietigt in een orgastische explosie. Dat soort films voerde decennialang de boventoon. Maar het publiek is kritischer geworden over deze oude formules. Daarom maken filmproducenten nu andere verhalen. Toch

enkele jaren geleden Marvel aangekocht om speelgoed te verkopen: actiepoppetjes, dekbedden enzo voort. Dat was ook de reden waarom Disney Star Wars heeft overgenomen. Beide merken hebben hun eigen series gekregen op streamingdienst Disney Plus. Een nieuwe strategie was om films snel op Disney Plus te zetten, meestal binnen drie maanden, om het publiek aan de streamingdienst te binden. Maar dit heeft ook tot gevolg gehad dat minder mensen naar de bioscoop gaan.

'Daarnaast heeft Disney heel erg zijn best gedaan om de nieuwe MCU-films te integreren met de MCU-series op Disney Plus. Maar dit heeft tot gevolg gehad dat mensen die geen abonnement hebben op Disney Plus moeite hebben om de nieuwe MCU-films te volgen, omdat ze de achtergrond missen. De film *The Marvels* had twee heldinnen van kleur die nog niet eerder op het witte doek waren verschenen en nauwelijks worden geïntroduceerd in de film: Miss Marvel van de gelijknamige serie op Disney Plus, en Monica Rambeau, die een bijrol had in de serie *Wanda Vision*. Disney wil mensen dwingen lid te worden van de streamingdienst, maar jaagt op deze manier dus ook mensen de bioscoop uit.

'Voor Star Wars daarentegen is de streamingdienst Disney Plus misschien wel de redding geweest, denkt Hassler-Forest. 'Veel fans waren boos over de Star Wars-film *The Last Jedi*, onder andere vanwege het vrouwelijke personage vice-admiraal Holdo, die Poe Dameron – gespeeld door Oscar Isaac – op zijn nummer zette. Menig mannelijke fan kon een vrouw in een machtspositie niet waarderen en helemaal Holdo niet, die er vanwege haar paarse haar een nogal queer uiterlijk had. *The Last Jedi*

'Het standaard verhaal van Hollywood is dat een witte man de wereld redt'

beweging die zich nu extra hard maakt voor trans- en queerrechten. Deze bewegingen, die mede sterk waren geworden door sociale media, oefenden druk uit op Hollywood om het beleid te veranderen door de films diverser en inclusiever te maken. De kritiek was dat films steeds weer hetzelfde verhaal vertelden over dezelfde groep. Vrouwen en zwarte mensen speelden wel een rol in deze films, maar nooit de hoofdrol. Dat moest anders. 'Het argument van Hollywood was voorheen altijd dat diversiteit niet verkoopt, maar na het gigantische commerciële succes van de horrorfilm *Get Out* (2017) en de MCU-film *Black Panther* (2018), waarin acteurs van kleur hoofdrollen vervullen, ging dit niet meer op.'

Behalve dat er nieuwe regisseurs en scriptschrijvers werden gezocht – vrouwen en mensen van kleur – experimenteerde Hollywood met nieuwe vormen van verhalen vertellen, aldus Hassler-Forest. 'Het standaard ver-

is het publiek niet vertrouwd met deze nieuwe formule.'

Hassler-Forest vermoedt dat hier – vaak – seksisme en racisme achter zitten. 'Kritische fans zeggen: we zijn niet tegen vrouwen of mensen van kleur, maar de nieuwe verhalen zijn slecht. Ik vind het wel heel toevallig dat die kritiek telkens weer opduikt als een vrouw of een persoon van kleur de hoofdrol speelt. In de oude films stond de witte man in het middelpunt. Het publiek was gewend om zich te identificeren met zo'n hoofdpersoon. De triomf van de held was ook de triomf van de kijker. Ik kan mij voorstellen dat een deel van het bioscooppubliek de veranderingen ongemakkelijk vindt omdat het niet vertrouwd aanvoelt.'

Streamingdienst Disney

Maar het gaat om meer dan conservatieve kritiek van witte mannen alleen, volgens Hassler-Forest. 'Er is een bijkomend probleem, van heel andere orde. Disney heeft

orstellung met diversiteit

PRINSESSENPOP MET DISNEY-JURK. BEELD: PIXABAY

‘Mensen gaan naar de bioscoop om te ontspannen’

was een hele goede film, die terecht brak met het verleden en een nieuwe weg in sloeg. Maar de toenmalige producent van Star Wars, Lucasfilm (nu onderdeel van Disney, red.), was zo van de reacties van fans geschrokken, dat het daarna een hele brave film maakte waarin alle veranderingen van *The Last Jedi* ongedaan werden gemaakt. En deze film – *The Rise of Skywalker* – werd door dit gedraai juist de meest onpopulaire van alle negen films. Nu is Star Wars vooral

miniseries aan het maken – denk aan *The Mandalorian*, *Andor* en *Ahsoka* – en worden er voorlopig geen nieuwe bioscoopfilms geproduceerd.’

Doorzichtig ‘preken’ werkt niet in films

Disney zelf maakt nu veel live action-remakes van de bekende Disney-tekenfilms van weleer, zoals *Cinderella*, *Aladdin* en *The Little Mermaid*. Maar ook deze films krijgen veel conservatieve kritiek,

aldus Hassler-Forest. ‘De live action remake van *The Little Mermaid* koos voor een Afro-Amerikaanse vrouw als Ariel en de Latina Rachel Zegler speelt straks Snow White. Voor conservatieve fans is dit heiligschennis, want alles wat afwijkt van de versie die ze al kennen is fout. Disney mag geen nieuwe wegen inslaan, vinden ze.’

Volgens Hassler-Forest moeten we de kritiek ook niet te groot maken. ‘Sommige influencers willen gewoon meer views en volgers, en die krijg je als je op TikTok boos wordt op Disney.’ Hij begrijpt wel dat doorzichtig ‘preken’ juist niet werkt in films. ‘Mensen gaan naar de bioscoop om te ontspannen. Ze willen niet de les worden gelezen. Maar de ellende is: de vanzelfsprekendheid waarmee we vertrouwd zijn reproduceert juist witte superioriteit. Helaas zijn veel witte mensen – meestal onbewust – racistisch,

seksistisch, homofoob en islamofob. De debatten over Marvel, Star Wars en Disney zijn te vergelijken met het Nederlandse debat over zwarte piet. We moeten vertrouwd raken met mensen van kleur als de hoofdrolspelers in films, en met verhalen waarin witheid geen vanzelfsprekende norm meer is. Dit heeft tijd nodig. En deze inhaalslag kan helaas niet op een pijnloze manier plaatsvinden.

‘Gelukkig zijn de meeste mensen bereid om mee te gaan in een veranderende cultuur. Je moet niet verknocht blijven aan oude patronen maar het verleden achter je laten. Dat was ook de boodschap van *The Last Jedi*. En het is onzin dat ‘woke’ films van je afpakt. Je kunt al die oude films nog steeds zien. Er komen alleen nieuwe films uit die voor de verandering eens niet alleen maar over die ene groep gaan.’ ●

Voor elk wat wils, dankzij Marok

De Noorderboulevard staat in de verre omgeving bekend als de plek in Rotterdam waar je uitgebreid Marokkaans kunt winkelen en eten. *De Kanttekening* nam een kijkje.

FOTO: ANNE-ROSE HERMER

● ANNE-ROSE HERMER

Al-Amira mag je écht niet overslaan, maar mijn moeder en tante gaan graag naar Sunnah Center', vertelt een jonge vrouw over de Marokkaanse winkels op de Rotterdamse Noorderboulevard. Dat is de verzamelnaam voor de Zwart Janstraat en de Noordmolenstraat.

Het is koud maar droog weer. Mensen staan graag even stil om de vraag te beantwoorden welke Marokkaanse winkels je niet mag missen. Kledingwinkel Al-Amira scoort hoog, restaurant Marhaba wordt genoemd, Marokko Shop XL en Al-Noor Mode. 'Maar de rest is vaak ook leuk', aldus een winkelende dame.

Eén ondervraagde komt zelfs speciaal naar Rotterdam voor Al-

Amira. Uit gesprekken met ondernemers blijkt dat dit vaker voorkomt. Hier winkelen beslist niet alleen buurtbewoners of Rotterdammers. Het is ook niet zo dat er in de multiculturele winkels en restaurants alleen maar bicultureel publiek komt. Er lopen hier niet uitsluitend mensen met Marokkaanse roots.

De Zwart Janstraat en de Noordmolenstraat vormen samen de zogenoemde Noorderboulevard. Beide straten sluiten naadloos op elkaar aan. De lange winkelstraat is gesitueerd tussen de Bergweg en het Noordplein in het stadsdeel dat wordt aangeduid als Het Oude Noorden. In deze wijk wonen veel mensen van Marokkaanse origine. Dat wil niet zeggen dat alle winkels een Marokkaans karakter hebben. Er zijn eveneens winkels met een Turkse signatuur en filialen van supermarkten en bekende winkelketens. Een modezaak met prachtige Marokkaanse gewaden kan bij wijze van spreken

naast een kaasboer als Berkhout zitten.

Bij de beperkte leegstand valt wel op dat de vertrekkende ondernemers vaak een Nederlandse karakter hebben. Een Nederlandse slager heeft het niet gered, net als reformwinkel Van Mastrigt, die na zevenennegentig jaar de deur moest sluiten. Aan de andere kant houdt de dierenspeciaalzaak van Ria van den Hoven het al meer dan honderd jaar uit in deze buurt.

Zoveel mensen, zoveel wensen. Daarom zijn er in deze straat meerdere slagerijen annex groentewinkels die het volhouden. Plus heel veel modezaken en winkels waar je een hoofddoek kunt kopen. Wie voor dat artikel in deze winkelstraat niet kan slagen, slaagt mogelijk nergens. Overigens hebben veel Marokkaanse kledingzaken een ander concept dan westerse modezaken. Het is bij Marokkaanse winkels heel gewoon dat kleding het hoofdartikel is, maar je kunt er ook cadeautjes kopen zoals een lekker luchtje of bijvoorbeeld een bijzondere kaars.

Eigen publiek

Sunnah Center is een grote winkel waar van alles wordt verkocht. Boeken met een islamitisch karakter, wenskaarten, kleding, hoofddoeken en cadeautjes. De eigenaar, Ahtsham Tariq, is van Pakistaanse origine. Hij heeft veel klanten met een Marokkaanse achtergrond en vindt het leuk dat hij spontaan werd genoemd. 'Mijn assortiment is groot, wat veel mensen aanspreekt. Behalve kleding verkoop ik cadeautjes, speelgoed, maar ook huishoudelijke artikelen. Er is veel vraag naar onze dameskleding. Ik heb afspraken gemaakt met de leveranciers, met als resultaat dat alleen wij die mogen verkopen.'

Het is betaalbare kleding die

aan de religieuze eisen van de islam voldoet. 'Het gaat om dagelijkse kleding, casual en soms met een feestelijk tintje. Alleen is onze kleding zedig, ingetogen. Niet zo uitbundig als bij sommige andere kledingzaken in deze straat. Ons assortiment valt ook in een andere prijs categorie. Het lijkt alsof veel modezaken hetzelfde verkopen, maar dat is niet zo. We hebben allemaal ons eigen publiek.'

De boeken die bij Sunnah Center worden verkocht, zijn Engels- of Nederlandstalig. De Arabische boeken zijn uit het assortiment gehaald omdat er geen vraag meer naar is. Het boek *De etiquette van de bruiloft* en de *huwelijksnacht* ligt hier dan ook in het Nederlands, net als veel andere boeken.

Sommige winkels hebben Marokkaans-Nederlandse eigenaren, maar richten zich op een breed publiek. Chahid Ohdifa is daar een goed voorbeeld van. Viszaak Miomar is van hem. De vis in de vitrine ziet er vers en aantrekkelijk uit. Toch is dit geen typisch Marokkaanse zaak. 'Ik ben een vis-specialist met een restaurant-ruimte en richt me op iedereen. Mijn klanten komen uit allerlei windstreken, zelfs uit Brabant of Limburg.'

Veel van zijn klanten hebben Marokkaanse roots, maar zeer

FOTO: ANNE-ROSE HERMER

Marokkaanse ondernemers

FOTO: ANNE-ROSE HERMER

zeker niet uitsluitend. Wat zijn specialiteit is, daarover hoeft Ohdifa geen seconde na te denken. 'Mijn vissoep. Daar leggen mensen lange afstanden voor af. Deze vissoep is verslavend, wat geen probleem vormt. Visverslaving is een gezonde verslaving.'

Een vissoep die verslavend zou zijn. Dat vraagt om diepgravend culinair journalistiek onderzoek. De vissoep kan worden meegenomen of in het restaurant worden genuttigd. De soep is goed gevuld, aangenaam gekruid maar niet te pittig. Het smaakt anders dan bijvoorbeeld Franse vissoep en heeft een aangenaam Marokkaans tintje. Je tong is bijna teleurgesteld als het op is. Een aanrader. Toevallig komt er even later een klant uit Den Haag voor de vissoep en de lekkere salades die hier worden verkocht.

Multicultureel en oer-Rotterdams

Feestwinkel Noord klinkt heel neutraal. Precies wat de eigenaren Sofia en Tarik willen uitstralen. 'We proberen een veelzijdig assortiment te hebben', vertelt Sofia. Ze is bicultureel en heeft een Marokkaanse achtergrond. 'Sinterklaas, Kerstmis en straks Pasen, maar je

kunt bij ons ook terecht als je een feest organiseert rond je bedevaart naar Mekka of een hennafeest. We willen multicultureel en oer-Rotterdams zijn.'

Als je naar de kassa loopt, weet je niet wat je ziet. Achter de toonbank liggen ballonnen in echt alle denkbare kleuren. Dat is een van

die een feest gaf in het teken van Duizend-en-een-nacht. Ze vond deze voorwerpen daarbij passen. Leuk, toch?'

Betaalbare abaya's

'Iedereen is uniek en heeft een eigen publiek', vertelt Yousra, al zeven jaar manager bij Al-Amira.

Een vissoep die verslavend zou zijn.
Dat vraagt om diepgravend culinair
journalistiek onderzoek

hun specialiteiten. Overigens kunnen mensen bij Feestwinkel Noord ook pakjes laten inpakken voor een speciaal doel of feest. Er wordt inpakpapier verkocht voor ontelbare doeleinden. Verder kunnen sommige benodigdheden voor een hennafeest hier ook worden gehuurd. 'Laatst was er een klant

'Wij hebben wat modernere kleding. Met een pofmouwje, of jurken speciaal voor langere vrouwen. Het gaat om onze eigen ontwerpen die we laten maken. We hebben betaalbare abaya's, al vanaf twintig euro. Onze kleding voldoet op een smaakvolle manier aan de religieuze eisen. We verko-

pen ook sjaals en hoofddoeken. Veel daarvan zijn ons eigen ontwerp.'

Hier shoppen niet alleen traditionele dames, er hangen ook leuke vesten die uitstekend passen bij een westerse outfit. Bovendien kun je bij Al-Amira slagen voor henna-oliën, gebedskleden, boeken voor kinderen en volwassenen, lekkere luchtjes en islamitische kaarten. 'Kaarten rond de hadj vliegen vaak de winkel uit. Hetzelfde geldt voor onze hennaproducten. Henna wordt gebruikt in meerdere culturen. Wij hebben echt niet uitsluitend klanten die islamitisch zijn. Destijds, zo'n twaalf jaar geleden, waren wij een van de eerste winkels in deze buurt met Marokkaanse artikelen. We begonnen op een kleine locatie verderop, maar sinds zeven jaar zitten we hier.'

Het is druk én gezellig bij Al-Amira. Wat veel mannelijke klanten zeer op prijs stellen is dat er een hoekje is met herenartikelen. Zo valt er voor hen ook iets te bekijken en te kiezen. Want eerlijk is eerlijk: veel winkels in deze straat richten zich op het vrouwelijke winkelpubliek. 'De man' heeft een stuk minder keus.' ●

Joke Hermesen: 'We zijn allemaal m

Joke Hermesen onderzoekt in haar boek *Onder een andere hemel* wat heimwee is. 'Mensen vragen zich af waar zij zich nog thuis voelen in de wereld.'

● MARISKA JANSEN

Een van de verhalen die filosoof Joke Hermesen in haar nieuwste boek vertelt gaat over een verhuizing in haar jeugd. Het gezin waarin ze opgroeit verhuist in de jaren zeventig van een dorpje in de Wieringermeerpolder naar het meer stedelijke Amstelveen. Het zorgt voor heimwee. Haar ouders aarden nooit helemaal in Amstelveen. Ze verlangen terug naar het uitgestrekte landschap en vrienden uit het dorp.

De vroegste herinneringen uit onze kindertijd zijn het uitgangspunt van het boek *Onder een andere hemel* van Hermesen, dat ze zelf 'een studie naar heimwee' noemt. Joke Hermesen is bekend van filosofische bestsellers als *Stil de tijd* en *Kairos* over de juiste timing en het juiste ogenblik. Nu onderzoekt ze in brede zin wat het betekent als je verlangt naar een andere plek. En passant staat ze ook stil bij de heimwee van vluchtelingen en migranten, een onderwerp dat we in dit interview verder bespreken.

Volgens Hermesen is het voor een goed begrip van heimwee belangrijk om te beginnen bij de allereerste, primaire vorm van heimwee die we allemaal meemaken in onze vroegste kindertijd. Tijdens het opgroeien verlangen we soms onbewust naar de tijd dat we nog geen sprekend, van anderen afgezonderd 'ik' waren en ons nog op intuïtieve wijze verbonden voelden met onze omgeving. Soms kan die primaire heimwee door omstandigheden opnieuw worden aangewengeld. Bijvoorbeeld in tijden van verlies of eenzaamheid, of als je noodgedwongen je huis en moederland hebt moeten verlaten.

Bij vluchtelingen en migranten kan heimwee zeer ernstige gevolgen aannemen, schrijft u.

'Ja, Murat Can, een Turks-Nederlandse psychotherapeut gespecialiseerd in psychische problemen van migranten, zegt dat door heimwee zowel je psychische als lichamelijke gezondheid snel achteruit kan gaan. Je kunt zelfs van heimwee sterven.

'Die vorm van heimwee wordt nog sterker als vluchtelingen jarenlang in opvangcentra verblijven. Sommigen wachten bijna een jaar op een eerste gesprek en dan nog eens tien maanden op het tweede. Ondertussen hebben ze eigenlijk geen enkel hoopvol zicht op een menswaardig bestaan, ze kunnen hun leven niet opbouwen zonder huis, werk en scholing. Dat heeft grote invloed op hun welbevinden. De psycholoog Douwe Draaisma noemt asielzoekerscentra daarom 'heimweefabrieken'. Vluchtelingen worden er verteerd door gemis, de heimwee groeit alleen maar.'

In uw boek citeert u de schrijver Salman Rushdie. Hij zegt:

'Verleden is een land waar we allemaal uit zijn geëmigreerd. Maar buiten je taal of land is de heimwee nog sterker.' Wat bedoelt hij daar precies mee?

'Dat is een verwijzing naar die primaire vorm van heimwee. We zijn eigenlijk allemaal migranten uit onze vroege kindertijd. Tijdens die eerste duizend dagen na onze geboorte voelen we ons, als het goed is, op vanzelfsprekende wijze veilig en geborgen bij degenen die ons verzorgen. De vroege kindertijd is het eerste land waaruit we migreren als we gaan spreken, 'ik' gaan zeggen en ons van anderen leren onderscheiden.'

Je kunt toch ook heimwee hebben naar andere periodes in je leven

dan je vroege kindertijd?

'Ja, natuurlijk. Je kunt ook terugverlangen naar je studententijd of naar de tijd dat je kinderen nog thuis woonden, naar de tijd van een grote liefde of een bijzondere reis die je gemaakt hebt. Maar die primaire heimwee ligt aan al deze latere vormen ten grondslag.

'Heimwee is een gevoel van ont-heemding en vervreemding. Mijn indruk is dat dit gevoel bij veel mensen de afgelopen jaren sterker is geworden. Dat komt door maatschappelijke ontwikkelingen als de toenemende individualisering en digitalisering, maar ook door de coronapandemie, de dreigende

dus zowel huismussen als zwervers zijn. Maar die twee-eenheid raakt uit balans als de dreiging van de klimaatcrisis en de sociaal-politieke onrusten toenemen en je de indruk krijgt dat je je nergens meer geborgen weet. Hetgeen dus bij uitstek het lot is van vluchtelingen.'

En hoe kun je proberen je toch hier thuis te voelen als nieuwkomer?

'Dat kan pas als je je ook tot je eigen geschiedenis, je eigen cultuur en je herinneringen kunt verhouden. Vluchtelingen praten vaak moeilijk over wat hun is overkomen. Ze vertellen liever niet over de oorlog en over de ellende tijdens hun vlucht. Het is voor iedereen die gewelddadige gebeurtenissen heeft meegemaakt van belang om niet langer voor die herinneringen weg te

'Als je je ogen sluit voor de ander, raak je ook van jezelf vervreemd'

gevolgen van de klimaatcrisis en de politieke polarisatie. Mensen vragen zich af waar zij of hun kinderen of kleinkinderen zich nog thuis kunnen voelen in de wereld.

'Tijdens het schrijven van mijn boek beseft ik echter dat heimwee ook grenst aan wat op het eerste gezicht het tegenovergestelde lijkt. Het verlangen naar de verte, in het Duits Fernweh geheten. Wij hebben er in het Nederlands geen woord voor. Ik heb er 'vertepijn' voor verzonnen. Het is een verlangen naar elders en komt voort uit het vermoeden dat er elders in de wereld een andere en betere plek zou kunnen zijn.

'Mijn conclusie is dat wij als mensen zowel naar geborgenheid als naar de verte verlangen, en we

vluchten. Dat doe je bijvoorbeeld door je levensverhaal te vertellen, hoe moeilijk dat soms ook is. Door er woorden aan te geven kun je het verleden een plek geven in het heden dat je nu bewoont en waar je in thuis moet zien te raken.

'Dit geldt overigens niet alleen voor vluchtelingen en migranten. We moeten allemaal thuiskomen in onze eigen verhalen en herinneringen.'

Wat bedoelt u met verhalen? Zijn dat uitwisselingen van emoties of belevenissen van mensen?

'Het kan van alles zijn zolang deze verhalen van je persoonlijke geschiedenis getuigen.'

'De filosoof Hannah Arendt (1906-1975) schreef dat ieder ver-

migranten'

driet gedragen kan worden als het opgenomen wordt in een verhaal. Een verhaal heeft meerdere dynamieken. Ze brengen ons terug bij onszelf, maar ook dicht bij de ander. Als iemand jou een verhaal vertelt, dan lukt het vaak beter je in haar of zijn positie in te leven en mededogen te voelen dan wanneer je alleen een formulier met feiten onder je neus krijgt.'

Maar die verhalen worden steeds minder verteld?

'Ik heb het idee dat de cultuur van het verhalen vertellen er steeds meer bij inschiet. Niet alleen in ons privéleven, maar bijvoorbeeld ook in het onderwijs en de zorg. We brengen allemaal steeds meer tijd voor schermen door en praten veel minder met elkaar. In mijn boek *Kairos* hield ik een pleidooi voor meer narratief onderwijs. Niet alleen omdat dit een betere vorm van kennisoverdracht is, maar ook omdat je dan andere, meer sociale vermogens traint.'

'Als we niet meer met elkaar spreken, verhalen vertellen en naar elkaar luisteren, krijgen we iets rusteloos. We denken soms wel dat we op die telefoon thuis kunnen komen, als een soort digitaal mobilhome, maar dat is feitelijk niet zo. Eenzaamheid is daarom een van de zorgen van de moderne, gedigitaliseerde samenleving. En heimwee het gevolg.'

'Doordat we minder verhalen vertellen raken we niet alleen vervreemd van onszelf, maar ook van de ander. Ons vermogen om ons in andere tijden, plekken en mensen in te leven is wat de menselijke conditie bepaalt. Hannah Arendt noemt dat 'representatief denken'. We zijn als mensen in staat om ons met behulp van onze verbeeldingskracht in anderen te verplaatsen, of dit nu vluchtelingen in Ter Apel of elders in de wereld zijn. We kunnen ons hun situatie indenken, hun lot ons aantrekken en compassie hebben, maar dat sociale en narratieve vermogen moeten we wel oefenen.'

Gaza

Dan maakt Hermesen een overstap naar de oorlog die al sinds 7 oktober in Gaza plaatsvindt en haar grote zorgen baart.

'In 2002 schreef ik een artikel in *De Groene Amsterdammer* over Arendts kritiek op de vorming van de staat Israël. Zij was van Duits-Joodse komaf en overleefde de Tweede Wereldoorlog door naar Amerika te vluchten. De internationale discussie in de jaren veertig over de vorming van een Joodse staat volgde ze nauwgezet.

'Over de allereerste nederzettingen in Israël, de kibboetsen gegrond op socialistisch gedachtegoed is ze nog positief. Maar dat aanvankelijke enthousiasme verdwijnt al snel. De kolonisten gedragen zich, schrijft ze, alsof ze zich op de maan hebben gevestigd. Ze dachten helemaal niet na over de Arabische bevolking die het gebied al lang bewoonde.

'Arendt pleitte al in 1944 voor een bi-nationale staat. Zij vond dat er één staat moest komen, met een bi-federale regering met een aparte bestuurlijke verantwoordelijkheid. Net als in België bijvoorbeeld. In plaats daarvan werd in 1947 de VN-resolutie aangenomen die bepaalde dat het Britse mandaatgebied zou worden opgedeeld in een Israëlijs en Palestijns grondgebied, waarbij de Palestijnse bevolking echter voor een deel verdreven werd of tot tweederangsburger werd gedegradeerd, met alle gevolgen van dien. Arendt vond het ongekend dat een Joodse minderheid de rechten van een Arabische meerderheid wilde onthouden en voorspelde dat dit tot een langdurige oorlog zou leiden. Het 'zal een catastrofe worden', schreef ze in 1948, 'misschien wel de laatste catastrofe voor het joodse volk'.

'Arendt voorzag toen al dat je niet een staat Israël kunt uitroepen en tegelijkertijd kunt doen alsof daar niet al een heel volk woont. Haar zorg dat Israël zich op deze manier niet alleen van alle omringende buurlanden, maar ook steeds meer van de wereld zou isoleren, lijkt uit te komen. Ook daarom moet

JOKE HERMSEN. FOTO: MAARTEN DELOBEL

het Westen de huidige regering van Israël tot een onmiddellijk staakt-het-vuren oproepen. Er is een tragedie van ongekende omvang gaande. Vertegenwoordigers van de Palestijnse bevolking en de bestuurders van Israël moeten aan tafel gaan en spreken over een politieke oplossing. Daar moet ook de internationale gemeenschap op aan dringen, met de uitspraak van het Vredespaleis in de hand.'

Is dit ook een verhaal?

'Ja, in die zin dat het probeert reenschap te geven van de geschiedenis van deze oorlog. Veel mensen doen alsof het conflict pas op 7 oktober begon, maar het is meer dan honderd jaar oud. Het ontstond eigenlijk al met de Balfourverklaring in 1917, toen de Britten verklaarden positief te staan tegenover de stichting van een homeland van het Joodse volk in Palestina.

'Het is ook een pleidooi voor

representatief denken. Een poging om je in de ander te verplaatsen en beide partijen te begrijpen. Het is de verantwoordelijkheid van de westerse landen om hier op een vredestichtende manier mee om te gaan. Maar in plaats daarvan blijven we onderdelen voor gevechtsvliegtuigen voor het Israëlijs leger leveren, verplaatsen we ons niet in het immense leed van de Palestijnse bevolking en kiezen we vrijwel kritiekloos de kant van Israël.

'Vervreemding en ontheemding zijn gevoelens van heimwee die we allemaal in ons leven hebben. Die worden, naar mijn mening, nog eens vergroot als we onverschillig en schouderophalend over het leed van anderen door het leven gaan. Het lijkt misschien alsof je gaat voor je eigenbelang, als je je het lot van anderen niet aantrekt. Maar dat klopt eigenlijk niet. Als je je ogen sluit voor de ander, raak je ook van jezelf vervreemd.' ●

Vrouwen vertellen over leven m

Leven met minder geld betekent niet mee kunnen doen. Geen pretpark, sportvereniging of een kopje koffie buiten de deur. Elf mensen die leven met weinig geld laten zien wat dit voor hen betekent in het Stedelijk Museum Schiedam.

● MAJORIE VAN LEIJEN

‘Het is een wat onconventionele tentoonstelling voor een museum, maar een hele belangrijke’, vertelt Dorien Theuns, een van de curatoren van *Uit Armoede. Kunst, Geschiedenis en Verhalen*. Ze was verantwoordelijk voor het contact met de ervaringsdeskundigen, elf vrouwen uit Schiedam. ‘We hebben niet bewust voor vrouwen gekozen hoor, dit was puur toeval.’

De tentoonstelling is een combinatie van kunst, geschiedenis en verhalen. De kunstwerken zijn door de vrouwen gekozen, omdat ze weerspiegelen hoe de elf armoede beleven. Sommige werken komen uit de eigen collectie van het museum, andere zijn speciaal voor deze tentoonstelling gemaakt door kunstenaars. En er zijn ook anekdotes over hoe men-

sen in het verleden met armoede omgingen.

Kansenongelijkheid

‘In 2021 leefde 10 procent van de huishoudens onder het sociaal minimum. In 2022 heeft 37 procent van de huishoudens moeite met rondkomen’, staat op een bordje bij de ingang. En: ‘In Nederland groeit één op de veertien kinderen op in armoede.’

voor mezelf of een vriendin’, schrijft Tina. Ze is een van de elf ervaringsdeskundigen die aan de tentoonstelling heeft meegewerkt, de teksten hangen door het museum heen.

‘De tekening van het pretpark raakt me’, schrijft een andere vrouw uit de groep, Wendy. Ze heeft het over een schets van Nour-Eddine Jarram. Op de tekening is een pretpark te zien, met

‘De vele jaren waarin ik gezien werd als fraudeur hebben mijn gezondheid beschadigd’

Armoede beperkt je vrijheid. Er zijn veel dingen die niet kunnen. ‘Aanbiedingen moeten laten liggen, iets kunnen eten of drinken onderweg, bloemen kopen

achter een hek de schimmen van een ouder met twee kinderen. Ze kijken door de spijlen naar de pretparkgangers. ‘Ik heb vaak nee moeten zeggen tegen mijn zoon op uitjes. Iedereen had leuke verhalen na de zomervakantie en hij had bijna niks. Dat doet een moederhart pijn.’

Malika kaart haar beperkte bewegingsvrijheid aan. ‘Ik heb een hekel aan de toestemming van instanties die je overal nodig hebt. Om in Nederland op vakantie te mogen, als je daar lang voor hebt gespaard. Om vrijwilligerswerk te mogen doen of daar een onkostenvergoeding voor te krijgen. Ze kiezen alles voor je, ook waar je woont en welk werk je doet.’

Een gezicht geven aan armoede

‘Met deze tentoonstelling wilden we een gezicht geven aan armoede’,

MONUMENT VAN DE TOESLAGENAFFAIRE, UIT TENTOONSTELLING UIT ARMOEDE, STEDELIJK MUSEUM SCHIEDAM. FOTO: MAJORIE VAN LEIJEN

vertelt curator Theuns. ‘Onderwerpen als het minimumloon en bestaanszekerheid halen regelmatig het nieuws, maar de mensen over wie het gaat komen zelden aan het woord.’

De toeslagenaffaire komt meerdere keren terug in de tentoonstelling. Kunstenaar Himmelsbach bedacht een *Monument van de Toeslagenaffaire*, geïnspireerd door de verhalen van de vrouwen. In dit kunstwerk gemaakt van hout zie je een grote cactus, met daaromheen, veel kleiner, een aantal mensen wachtend op bankjes. ‘Zeven jaar heb ik moeten wachten tot ik in de schuldhelpverlening werd toegelaten. Ik begreep niet waarom ik aan het lijntje werd gehouden. Tot men eruit was dat ik geen fraudeur, maar slachtoffer was in het toeslagenschandaal’, schrijft Lucia erbij.

‘De vele jaren waarin ik gezien werd als fraudeur tijdens het toe-

NOUR-EDDINE JARRAM, 2023, AQUAREL, COLLECTIE STEDELIJK MUSEUM SCHIEDAM

et weinig geld

DE ERVARINGSDESKUNDIGEN IN DE TENTOONSTELLING UIT ARMOEDE, STEDELIJK MUSEUM SCHIEDAM

**‘Er wordt veel
geoordeeld over
mensen met
weinig geld’**

slagenschandaal hebben mijn fysieke en mentale gezondheid beschadigd. Het leek alsof ik mijn zaken niet kon regelen. Terwijl ik van origine zelf hulpverlener ben. Op het moment dat ik deze tekst

schrijf wacht ik op een ziekenhuisopname. Ik heb meerdere keren per week last van een medische toeval (aanval).’

Gezondheid wordt veel genoemd als een van de zorgen van mensen met minder geld. ‘Alles wat goed voor je is, kost geld. Denk aan sport, gezonde voeding en aanvullende gezondheidszorg’, is de tekst op een bordje. Bovendien is er vaak sprake van een vicieuze cirkel. Stress veroorzaakt gezondheidsklachten en die veroorzaken nog meer stress. Dit is ook bij kinderen het geval.

‘Als kind zit je met honger in de klas. Je kan daardoor je aandacht niet bij de les houden en

KOOS BUSTER, SIERBORDEN VAN BIJNA ALLES WAT IK NIET LEUK VIND, 2023, IN DE TENTOONSTELLING 'UIT ARMOEDE. KUNST, GESCHIEDENIS EN VERHALEN'. FOTO: AAD HOOGENDOORN.

krijgt daardoor een lager schooladvies. Tijdens je vervolgopleiding werk je drie dagen per week, want je ouders kunnen je financieel niet steunen. Je stress daarover zorgt voor fysieke en mentale gezondheidsproblemen. Wat weer gevolgen heeft voor je sociale contacten en studieresultaten', is een van de veelzeggende teksten in het museum.

Andere mensen helpen

Maar er zijn ook positieve elementen die terugkomen in de verhalen. 'Andere mensen helpen houdt mij op de been', schrijft Lucia. 'Een van de dingen die mij raakten was dat veel van deze vrouwen vrijwilligerswerk doen, en het kleine beetje dat ze hebben ook nog met elkaar delen. Er is veel meer solidariteit binnen deze groep, en ze weten ook beter waarmee ze elkaar kunnen helpen', vertelt Theuns.

Van de elf vrouwen doen er vier aan vrijwilligerswerk, tien helpen mensen in de buurt, drie doen betaald werk in de zorg of

die niet willen werken en die het allemaal aan zichzelf te danken hebben', vervolgt de curator. 'Met deze tentoonstelling wilden we een ander beeld van mensen in armoede presenteren. Misschien kunnen we meer voor elkaar betekenen als we weten wat er in elkaars leven speelt.'

Kritiek

Tegelijkertijd vormt de tentoonstelling ook een kritiek op het huidige systeem. Dat functioneert niet, als je het Theuns vraagt. 'Mensen die in armoede leven komen er zonder schuldhulpverlening zelden uit. Als je een rekening niet kan betalen, komt daar een boete bovenop. Die kan je dan ook niet betalen en daar komt dan nog een toeslag bovenop. Zo zie je in de tentoonstelling een rekening van 350 euro die een rekening van 1200 euro werd.'

De wanhoop van mensen in armoede komt goed naar voren in het *Woud van Formulieren*, een muur in het museum volgeplakt met brieven van verschillende instanties over geld. 'Brief op brief op brief. Steeds weer een boetebedrag erbij. In termijnen betalen is niet mogelijk, maar een groot bedrag kan ik niet missen. Ze snappen niet dat het geen onwil is maar dat het gewoon niet lukt! En je schuld blijft groeien. Voor ik een envelop open, pak ik een paracetamol. Ik lig er nachtenlang wakker van. Als ik wel slaap, word ik badend in het zweet wakker', schrijft Wendy. Naast haar

'Schaamte speelt een grote rol bij mensen die met te weinig geld leven'

tekst hangt een nog ongeopende brief ingelijst met de tekst erboven: 'Als ik deze brief niet open, bestaat hij niet.'

Schuld of schuldig?

'Een scheiding, faillissement, chronische of plotselinge ziekte, gebrek aan betaalbare woonruimte of een te hoge energierekening. Het kan iedereen overkomen. Het kan zorgen voor schulden. Ben jij dan schuldig? Zo is het vaak niet. Zo voelt het vaak wel', staat op een bordje.

En: 'De wereld kan hard en snel oordelen over mensen met schulden. Wantrouwen vanuit de overheid of betutteling van (goedbedoelende) hulpverleners brengt mensen met weinig geld in vernderende situaties. Dit komt bovenop de schaamte die veel van hen ervaren. Op een dag doe je de voordeur niet meer open.'

Ondanks die schaamte vertellen de elf ervaringsdeskundigen uit Schiedam hun verhaal. Ze verwelkomen je vanaf de indrin-

gende portretten die door het museum heen hangen en laten hun stem horen door de koptelefoons die ernaast hangen. Ze geven een intiem kijkje in hun leven. Er wordt niet over hen verteld, maar zij vertellen het verhaal. 'Een dappere keuze', vindt Theuns. 'Een van de vrouwen geeft zelfs rondleidingen voor deze tentoonstelling.'

Van schaamte naar trots

'De transformatie die deze vrouwen hebben doorgemaakt heeft me wel het meeste geraakt. In het begin keken sommigen de kat uit de boom en ervoeren ze nog een drempel om verhalen te delen. Maar de vrouwen groeiden naar elkaar toe en zijn nu een hechte groep.'

Er werden vier bijeenkomsten georganiseerd om de verhalen op te tekenen. De vrouwen kregen een vergoeding en de reiskosten werden betaald. Maar misschien nog wel belangrijker was het vertrouwen dat ze voelen en de betekenis die ze voor elkaar hebben, vertelt Theuns. 'Schaamte speelt een grote rol bij mensen die met te weinig geld leven, maar stapje voor stapje gaan ze meer staan voor zichzelf en hun verhaal. Ze zien dat ze er mogen zijn. We zijn heel trots op elk van hen.'

'Een vrouw die nu de rondleidingen geeft wist eerder niet eens of ze überhaupt wilde meedoen. En tijdens de opening vertelde een relatie van een ander: 'We hebben onze oude vriendin weer terug, ze bloeit op' Dat zijn zulke mooie dingen om te horen. We willen dat de tentoonstelling impact maakt, en dat het ook zoveel betekent voor de vrouwen zelf is natuurlijk geweldig'.

De tentoonstelling is te zien tot en met 9 juni 2024. Naast de tentoonstelling zijn er ook activiteiten voor mensen die met weinig geld leven. Voor een hapje of drankje in de kantine bepaal je zelf het bedrag dat je afrekent.

'Als ik deze brief niet open, bestaat hij niet'

hulpverlening en drie hebben een eigen initiatief opgericht om mensen met weinig geld te helpen. 'Ik zag een man bij de patatboer die niet genoeg geld had. Ik herkende zijn schaamte en betaalde. Ook al kon ik het eigenlijk niet missen. Daar word ik blij van', staat in een tekst van ervaringsdeskundige Fenna.

'Er wordt veel geoordeeld over mensen met weinig geld. Ze worden gezien als sloebers, mensen

Dries van Agt is overleden

DRIES VAN AGT. BEELD: SANDER BAKKES (WIKIMEDIA COMMONS)

We waren bij hem thuis. Hij woonde in een klein vrijstaand huis in de bossen. Ze waren toen rond de zeventig jaar oud. Mevrouw Van Agt schonk ons een kopje thee in. Verwonderd zoals jongeren dat kunnen zijn, keek ik rond.

● REYIS KURT

Ik zag enkele maquettes van fietsen. U houdt van fietsen, vroeg ik onnozel. Hij glimlachte en knikte. Later zou ik lezen dat hij zo'n fanatiek supporter van het wielrennen was dat hij als minister uit Den Haag verdween om daarna op te duiken in een volgauto van de

Tour de France.

In zijn latere jaren maakte hij zich sterk voor het lot van de Palestijnen. Hij vond dat wat Israël deed niet koosjer was. Vanwege deze houding werd hij van alle kanten in Nederland zwartgemaakt. Nu zien we dat een conflict dat in de diepvries gestopt wordt op een dag toch weer opgewarmd zal worden. Opgewarmde conflicten smaken nergens naar.

Begin jaren tachtig had hij geen zin meer

in het premierschap. Hij wilde dat een andere CDA'er het ging doen. Hij vroeg aan Jan de Koning en Ruud Lubbers. Het werd Ruud Lubbers. Deze trojka had als kind de oorlog meegemaakt. Ze kenden de waarde der dingen. Vanaf eind jaren zeventig tot begin jaren negentig hebben zij de scepter over Nederland gezwaaid. Die jaren kunnen we memoreren als jaren van verantwoord landsbestuur. Nu zijn ze alle drie dood. Een hoofdstuk uit de Nederlandse geschiedenis is afgesloten.' ●

Waarom is de SGP eurosceptisch

De SGP loopt het risico om uit het Europese Parlement te verdwijnen na het stopzetten van de samenwerking door de ChristenUnie. Hoe denkt lijsttrekker Bert-Jan Ruissen de zetel te behouden? En waarom is de SGP eurosceptisch en pro-Israël?

● EWOUT KLEI

De Staatkundig-Gereformeerde Partij (SGP) zit sinds 1984 in het Europese Parlement, waar de kleine protestants-christelijke partij een conservatief, eurosceptisch geluid laat horen. De Europese verkiezingen van 6 juni dit jaar worden heel spannend. Het is zeer de vraag of het de enkele zetel in het Europese Parlement behoudt. In het verleden gingen ChristenUnie en SGP altijd samen de Europese verkiezingen in, maar de ChristenUnie heeft deze samenwerking beëindigd. Europarlementariër en lijsttrekker Bert-Jan Ruissen gelooft echter dat de SGP op eigen kracht een zetel kan winnen.

Voor de context eerst nog even wat cijfers, die we ontleen aan het artikel *SGP is de rem op Europa, nu ook voor niet-christenen* van journalist Chris Aalberts. Bij de Europese verkiezingen van 2019 behaalde de ChristenUnie-SGP-lijst 375.660 stemmen, waarmee de kiesdeler van 211.454 stemmen ruim werd gehaald. Bijna twee derde van de kiezers stemde toen op lijsttrekker

Peter van Dalen van de ChristenUnie, SGP'er Bert-Jan Ruissen haalde 44.416 stemmen. Dat laatste cijfer geeft echter wel een vertekend beeld, omdat Van Dalen lijsttrekker was en een deel van de SGP-achterban niet stemde op de eigen kandidaat.

De SGP put hoop uit de uitslag van de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november vorig jaar, toen de partij 217.270 stemmen kreeg. Dat is amper genoeg voor een zetel als

‘Ons eurokritische verhaal sluit aan bij wat veel rechtse kiezers willen’

de kiesdeler weer op 211.454 stemmen ligt. Maar de SGP schat dat die op 6 juni op zo'n 180.000 stemmen zal liggen, omdat Nederland meer zetels in het Europese Parlement toegewezen krijgt en de kiesdeler –

naar verwachting – een stuk lager komt te liggen.

Hoe schat u de kansen in van de SGP op 6 juni? Bent u niet bang dat de SGP uit het Europese Parlement verdwijnt?

‘Het behoud van onze zetel ligt binnen handbereik. Maar ik geef toe, het wordt wel spannend, het is niet vanzelfsprekend. We moeten daarom onze achterban aansporen te gaan stemmen. Als er net zo veel mensen op de SGP stemmen op 6 juni als op 22 november bij de Tweede Kamerverkiezingen, dan blijven we in het Europese Parlement.’

Gaat de SGP actief campagne voeren onder ChristenUnie-stemmers die hun partij niet christelijk genoeg meer vinden, en te pro-Europees? En onder rechtse stemmers die kritisch over Europa zijn?

‘Ik merk dat we voor grotere groepen aantrekkelijker worden in Europa, zoals de ChristenUnie-stemmers die zich aangesproken weten door onze koers. Zij zien dat wij duidelijk opkomen voor de christelijke thema's. Ook sluit ons eurokritische verhaal aan bij wat veel rechtse kiezers willen. We hopen hier ook stemmen te halen. Ten slotte gaat het om andere groepen, zoals landbouwers en vissers, waarvoor wij opkomen als partij.’

Nog even over die rechtse kiezers: PVV en Forum voor Democratie hebben niks bereikt de afgelopen vijf jaar. Welk verhaal gaat de SGP de rechtse kiezers vertellen?

‘Ik wil andere partijen niet bekritisseren. Maar wij kunnen als SGP laten zien dat wij wel met constructieve voorstellen zijn gekomen. Over de wolf bijvoorbeeld, die de veestapel bedreigt. Of over de Green

Deal (een reeks beleidsinitiatieven van de Europese Commissie, met als overkoepelende doelstelling om Europa tegen 2050 klimaatneutraal te maken, red.). Mede dankzij onze inzet zijn hier de scherpe kantjes van afgevlind.’

Waarom is SGP zo kritisch over Europa?

‘Dat heeft drie belangrijke redenen. Ten eerste, we vinden als SGP dat het bestuur zo dicht mogelijk bij de burger moet staan. Er is een diepe kloof tussen Brussel en de burger. Ten tweede zijn we beducht op machtsconcentratie. Dat kan leiden tot machtsmisbruik en gevaarlijk worden. Ten derde hechten wij als SGP aan de diversiteit tussen de verschillende lidstaten. We zijn beducht dat deze diversiteit wordt opgeofferd aan Europa. We willen geen bemoeienis van Brussel met identiteitsgebonden zaken, zoals huwelijk en gezin en abortus.’

De SGP-fractie in het Europese Parlement had onlangs kritiek op Europa vanwege het zwijgen over geweld tegen christenen in Nigeria. Hoe zit dit precies? En wat zou de EU volgens de SGP moeten doen?

‘We waren als SGP pijnlijk geraakt dat Josep Borrell, de hoge vertegenwoordiger van de EU voor buitenlandse zaken en veiligheidsbeleid, geen enkele verklaring, laat staan een veroordeling had over Nigeria. Daar werden afgelopen kerst meer dan 200 christenen afgeslacht door radicale moslims. In januari probeerde ik dit te agenderen, maar hier was geen meerderheid voor. De linkse partijen waren tegen. Ze zeiden dat de agenda al vol was. De christendemocraten wilden er wel over praten, maar in februari. Begin deze maand hebben we dit onderwerp eindelijk kunnen bespreken

BERT-JAN RUISSSEN IN EUROPEES PARLEMENT. FOTO: EUROPEES PARLEMENT

en pro-Israël?

BERT-JAN RUIJSSEN. FOTO: LEONARD WALPOT

en heeft het Europese Parlement de aanvallen veroordeeld. Als wij als

‘Daarom willen wij, net als Israël, dat Hamas verdwijnt’

SGP onze mond niet hadden opengetrokken had dit debat mogelijk nooit plaatsgevonden.’

Linkse partijen maken zich toch hard voor mensenrechten?

‘Het kost ons moeite om christenvervolging op de agenda te zetten, want links zit hier niet op te wachten. Dat is, denk ik, mede ingegeven door het idee dat christenen conservatieve mensen zijn. Links heeft er moeite mee solidair met christenen te zijn. We proberen natuurlijk wel

de linkse partijen mee te krijgen door christenvervolging te agenderen in het kader van mensenrechtendebatten.’

Over mensenrechten gesproken, de SGP staat vierkant achter Israël, dat nu al maandenlang zware aanvallen uitvoert op Gaza. Die hebben aan vele mensen het leven gekost. Hoe verantwoordt u dit?

‘De operaties van Israël in Gaza kun je niet los zien van de gebeurtenissen op 7 oktober. We willen als SGP de vrede dichterbij brengen, maar je moet beseffen hoe wreed Hamas tekeer is gegaan die dag. Dat is met geen pen te beschrijven. Daarom willen wij, net als Israël, dat Hamas verdwijnt. Israël is dan veilig, maar de Palestijnen ook. Zij zijn nu in de greep van deze wrede terroristische organisatie, die Israël van de kaart wil vegen. Het is een kwestie van tijd voordat Hamas wordt verslagen.’

Volgens de autoriteiten in Gaza zijn er nu bijna 30.000 Palestijnse doden gevallen, waaronder 12.000 kinderen. Wat vindt de SGP

daarvan?

‘We betreuren alle slachtoffers. Het lot van de Palestijnen gaat ons echt aan het hart. Daarom moet Israël er alles aan doen om burgerslachtoffers te voorkomen. Maar het is erg ingewikkeld. Hamas verschuilt zich achter burgers, gebruikt hen als menselijk schild. Hamas laat burgers niet vertrekken. Israël heeft niet de intentie om burgers te doden, in tegenstelling tot Hamas. Dat is het grote verschil. Palestijnen worden van tevoren gewaarschuwd, zodat ze kunnen vluchten voor een Israëlische luchtaanval.’

Maar toch vallen er vele burgerdoden. En kweekt Israël een nieuwe generatie Hamas-strijders.

‘Dat zie ik anders. Ik denk en hoop dat er onder Palestijnen het besef komt dat wat er nu gebeurt de schuld van Hamas is. Dat er een andere weg is dan die van terrorisme. Ik hoop dat deze beweging op gang komt.’

De SGP maakt zich in het Europese Parlement ook hard voor antisemitismebestrijding, las ik.

‘Dat vinden we heel belangrijk. We

willen daarom dat de EU de subsidie aan de Palestijnse Autoriteit en de VN-organisatie UNRWA stopzet, onder meer omdat zij antisemitische schoolboeken uitgeven die aanzetten tot haat. In 2022 nam het Europese Parlement al een motie van de SGP aan tegen antisemitische schoolboeken.’

Behalve met het Joodse volk voelt de SGP ook verbondenheid met de christelijke Armeniërs. Vorig jaar nam Azerbaidzjan de Armeense enclave Nagorno-Karabach in, maar nu wil president Ilham Alijev ook een landcorridor om zo de Azerbeidzjaanse exclave Nachitsjevan te verbinden met de rest van Azerbeidzjan. Wat moet de EU doen volgens de SGP?

‘De internationale gemeenschap en ook de EU hebben Armenië vorig jaar in de steek gelaten, toen tienduizenden Armeniërs gedwongen werden om huis en haard te verlaten. De EU deed niets. Ze hebben Alijev niet eens boos aangekeken. Charles Michel, de voorzitter van de Europese Raad, feliciteerde de dictatoriale Alijev eerder deze maand zelfs met zijn verkiezingsoverwinning. We zijn nu veel te meegaand, veel te vriendelijk. Dat komt door het Azerbeidzjaanse gas.

‘De SGP vindt dat Europa positie moet innemen. De EU moet twee dingen doen. Ten eerste moeten we de gasdeal met Azerbeidzjan opzeggen als het Armenië aanvalt. En ten tweede moeten Azerbeidzjaanse functionarissen dan worden gesanctioneerd.’

De SGP is kritisch over uitbreiding van de EU. Is de partij wel voor een EU-lidmaatschap voor Armenië?

‘Voor het versterken van contacten met Armenië ben ik een groot voorstander. Maar Armenië ligt wel ver weg van de rest van de EU. Ik ben daarom voor andere vormen van samenwerking, zoals associatieovereenkomsten, handelsovereenkomsten en dergelijke, die we ook met Oekraïne hebben gesloten.’ ●

VK cancelt migratiedeal met Turkije onveilig voor dissidenten

De Britse regering moet een streep zetten door een migratiedeal met Turkije waarbij het migranten zou terugsturen. Turkije is te onveilig, vooral voor dissidenten, zo blijkt uit een rapport dat het liet maken. Zo meldt *The Times*.

De conservatieve regering van premier Rishi Sunak wil zoveel mogelijk migranten terugsturen naar Turkije, ook als het vluchtelingen zijn, in ruil voor meer controle op de migrantenstroom vanuit het land. Maar deze beoogde terugkeerdeal gaat niet door. Het land is nog steeds te onveilig, voor met name Koerdische en Gülenistische vluchtelingen, zo concludeerde de regering op basis van een intern rapport. Veel Koerden in Turkije worden voor 'terrorist' uitgemaakt. Ze zouden de strijd van de PKK voortzetten in de politiek en media. De Turkse terrorismewetgeving kan op allerlei manieren worden uitgevoerd, waardoor iedereen met

een afwijkende mening voor terrorist kan worden uitgemaakt, met alle gevolgen van dien.

Ook volgers van de islamitische prediker Fetullah Gülen worden door de Turkse staat tot 'terrorist' bestempeld. Sinds het Turkse corruptieschandaal in 2013 en nog meer na de coup poging in 2016, waarvoor de Turkse regering de Gülenbeweging verantwoordelijk houdt, wordt de beweging wereldwijd vervolgd.

De Britse regering zoekt nu naar andere manieren om de grote migratiestroom te beperken. Vluchtelingen uit Turkije komen in steeds grotere aantallen naar het Verenigd Koninkrijk, vorig jaar waren dat er 3000. ●

BOOT BIJ BRITSE KUST. FOTO: PXHERE

BBB-Kamerlid Mona Keijzer wil Oekraïners te

BBB-Kamerlid Mona Keijzer wil dat het kabinet serieus kijkt naar het terugsturen van Oekraïense vluchtelingen naar de 'veilige delen' van hun vaderland.

‘We kunnen hier niet iedereen laten wonen’, zei Keijzer gisteren tijdens het debat over de asiëlbegroting. Ze gelooft dat Oekraïense vluchtelingen veilig zijn in het westen van het land. De voormalige CDA-minister vertelde dat ze een verhaal gelezen had over een skigebied in Zuidwest-Oekraïne. ‘Dat ligt net zo ver van het front als de Alpen.’

Daarnaast vroeg Keijzer naar het standpunt van het kabinet over het terugsturen van Oekraïense dienstweigeraars, die hun land

zijn ontvlucht om maar niet te hoeven te vechten tegen de Russen.

De progressieve fracties van GroenLinks-PvdA en D66 reageerden kritisch op de BBB-plannen. Julian Bushoff (GroenLinks-PvdA) zei het onbegrijpelijk te vinden dat Keijzer nadenkt over het terugsturen van Oekraïners. Hij noemde haar plannen ‘nieuw en zorgelijk’.

Volgens D66-parlementariër Anne-Marijke Podt is het niet aan politici om te bepalen welke delen van Oekraïne veilig zijn en welke niet, dat doen deskundige ambtenaren.

In Oekraïne is het nu bijna twee jaar oorlog. In februari 2022 viel het Russische leger Oekraïne binnen. In 2023 bewogen de frontlinies nauwelijks nog. Wel bombardeert Rusland incidenteel nog steeds doelen in het ‘veilige’ West-Oekraïne, waaronder de stad Lviv. ●

BBB-POLITICI MONA KEIJZER (L) EN CAROLINE VAN DER PLAS (R). BEELD: OP1/YOUTUBE

je, te

Op deze pagina's brengt de Kanttekening nieuws in eenvoudig Nederlands, gevolgd door een interview met een nieuwe Nederlander. Zo willen we toegankelijk zijn voor mensen met een migratieachtergrond die de taal nog niet goed beheersen. •

Aanpak overlastgevende asielzoekers leidt tot rechtsongelijkheid

De manier waarop demissionair minister van Justitie Dilan Yesilgöz-Zegerius (VVD) kansarme en overlastgevende asielzoekers aanpakt leidt volgens deskundigen mogelijk tot rechtsongelijkheid. Dit schrijft NRC.

Eind 2022 besloten Yesilgöz en staatssecretaris van Asiel Eric van der Burg (VVD) dat 'overlastgevende' en 'criminele' asielzoekers keihard moesten worden aangepakt. Dit na berichten over steekpartijen, winkeldiefstallen en straatintimidatie rondom diverse opvanglocaties. Deze asielzoekers worden nu naar speciale opvanglocaties gestuurd, die omringd zijn met hekken, en die ze niet mogen verlaten.

ties waar zij alleen aanspraak mogen maken op 'bed-bad-brood'.

Dit voorstel kreeg echter kritiek van de vreemdelingenpolitie, die het op uiterlijk beoordelen van van potentiële overlastgevers een vorm van etnisch profileren noemt. De bekende Coördinator Nationale Aanpak Overlast, die samen met de politie en het Openbaar Ministerie een einde moet maken aan de overlast, koos er daarom voor om het plan

basis van interne documenten, dat de autoriteiten bewust vaag houden welke asielzoekers in deze feitelijke detentiecentra worden opgesloten. Want er is niet helder gedefinieerd wat er precies onder 'overlast' wordt verstaan. Om die reden doet de vreemdelingenpolitie niet mee aan de pilot.

Volgens NRC dreigt er het gevaar van rechtsongelijkheid. Want het OM hanteert voor asielzoekers een andere strafrechtelijke benadering dan voor Nederlandse burgers. Gewone burgers krijgen bij winkeldiefstal eerst een waarschuwing, maar voor asielzoekers bestaat er een zerotolerancebeleid. Het doel

rugsturen

BRON: PIXABAY

Kees Loef, voormalig bestuursadviseur veiligheid van de gemeente van Amsterdam en een vertrouweling van Yesilgöz, is verantwoordelijk voor de aanpak. Hij heeft regelmatig de grenzen van de wet opgezocht, aldus NRC. Asielzoekers moeten volgens hem worden beoordeeld op 'potentiële overlast', stelde hij eerst voor. Asielzoekers uit 'veilige landen', zoals Marokko, Algerije en Tunesië, zijn potentiële overlastgevers en moeten worden overgebracht naar loca-

aan te passen: asielzoekers die weinig kans maken op een verblijfsstatus én daadwerkelijk overlast veroorzaken moeten naar de sobere opvangplekken worden gestuurd. En de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) moet hun – vaak kansloze – zaken met voorrang behandelen.

Op 6 juli 2023, een dag voordat het kabinet-Rutte IV viel over asiel, werd in Ter Apel de eerste sobere opvanglocatie geopend, waar 'overlastgevende' asielzoekers terechtkomen. NRC stelt, op

van Yesilgöz is dat zo veel mogelijk 'overlastgevende' asielzoekers in de sobere opvanglocaties terechtkomen.

Vluchtelingenwerk reageert geschokt op het artikel in NRC. 'Dit is ernstig', schrijft de hulporganisatie op X. 'Duidelijke overlastgevers aanpakken: hard nodig. Maar er zijn grenzen. Grenzen aan wie je als overlastgever ziet, en die van onze rechtsstaat. Hoe konden alle alarmbellen worden genegeerd?' •

Op zoek naar wijsheid, goedheid

Elke maand gaat *de Kanttekening* in gesprek met vluchtelingen en statushouders. Hoe zijn ze hier gekomen? En hoe hebben zij hun nieuwe leven in Nederland opgebouwd? Deze maand: Habibola Mohamadi (29) uit Afghanistan. Zijn ouders weken voor het oorlogsgeweld in Afghanistan uit naar Iran, waar ze niet konden blijven.

HABIBOLA MOHAMADI. FOTO: ANNE-ROSE HERMER

● ANNE-ROSE HERMER

De kleine Habibola was zes maanden oud toen zijn ouders eind 1995 besloten om Afghanistan te verlaten vanwege de onveiligheid. Ze bleven tot en met 2009 in Iran, waar de jongere broer en zus van Habibola werden geboren. Als mensen zonder papieren hadden ze een lastig bestaan. 'Andere Afghanen zeiden tegen mijn ouders dat jongeren zoals mijn broer, zusje en ik geen toekomst

hadden in Iran. Over het land zelf wil ik geen negatieve dingen zeggen. Ongedocumenteerden hebben het overal moeilijk. We zouden proberen om Europa te bereiken. Uiteindelijk kwamen we via Griekenland in België terecht en besloten te kiezen tussen Duitsland en Nederland. We hadden bijna geen geld meer, maar konden wel een treinkaartje naar Amsterdam betalen. Een andere overweging was dat er op dat moment in Duitsland sprake was van een economische crisis.'

Na aankomst in Amsterdam bewandelde het gezin Mohamadi de legale weg en belandde in het azc in Ter Apel. Daar was het vol-

gens Habibola destijds niet zo druk als nu. Van tenten was geen sprake. 'Er zaten meerdere mensen op één kamer, alleenstaande mannen of alleenstaande vrouwen. Altijd mannen bij mannen en vrouwen bij vrouwen. Gezinnen kregen een eigen kamer. We verbleven twee weken in Ter Apel, waarna twee maanden in een azc in Eindhoven volgden. Daarna kregen we eindelijk ons eerste gesprek met de IND. We verbleven een paar nachten in Zevenaar om daarna te vertrekken naar een azc in Baexem, een Limburgs dorp in de buurt van Roermond. Daar waren we drie jaar, tot begin 2012. In Baexem moest ik verplicht

Nederlandse les volgen. De periode in het azc was frustrerend. Je kon niets doen om verder te komen en je liep de tijd kapot te wachten. Werken mag niet zonder burgerservicenummer.

Op een gegeven moment kregen we te horen dat we Nederland moesten verlaten. We waren in Europa in Griekenland aan wal gekomen, wat we eerlijk hadden gezegd. Maar Griekenland was een veilig land, dus moesten we terug naar Griekenland. Om te zorgen dat we niet zouden vluchten, werden we in een gevangenis geplaatst. Niet lang, want we hebben hier dankzij onze advocaat zelfs niet hoeven overnachten. Hij kreeg het voor elkaar dat we pardon kregen dankzij een nieuwe wet. Griekenland was niet meer verantwoordelijk voor asielzoekende gezinnen met minderjarige kinderen die in Griekenland aan land waren gekomen.'

Het gezin Mohamadi mocht weer terug naar Baexem. Tot dat moment was hij niet erg gemotiveerd geweest om de Nederlandse lessen te volgen, want ze moesten immers weg. Gelukkig had hij de kans wel gegrepen, wat nu goed van pas kwam. 'Aan de ene kant waren we ontroerd dat we mochten blijven. De onzekerheid was weg. Aan de andere waren we blij en voelden we ons veilig.'

In Griekenland hadden ze verbleven op een klein eiland. Vluchtelingen werden er opgevangen in twee grote hallen. De één zat vol met mannen, de ander met vrouwen en kinderen. De ruimten waren veel te klein voor de grote hoeveelheid mensen, wat voor allerlei problemen zorgde. Verder wil Habibola geen herinneringen ophalen aan 'zijn Griekse tijd'. Het verblijf daar was duidelijk vervelender dan in de Nederlandse azc's.

en schoonheid

‘Ongedocumenteerden hebben het overal moeilijk’

Goede ouders

Het azc in Baexem is groot en geschikt voor 500 mensen. ‘Het gaat om een voormalige militaire basis. Er werd het nodige georganiseerd, ook voor kinderen en jongeren. Een goed voorbeeld daarvan is *Let’s play*, een toneelstuk dat in het azc werd opgevoerd samen met jongeren uit de buurt. Habibola kreeg te horen dat hij talent had. Dat heeft hem niet losgelaten. Nog steeds niet, maar zonder financiële middelen is het niet eenvoudig om iets met die wens te doen. En zonder diploma zit Habibola zeer zeker niet.

Over zijn tijd in Baexem is hij niet negatief. ‘Bij het azc is een mooi bos, waar je fijn kunt wandelen. Het is er ook gevaarlijk omdat het een plek is waar veel pedofielen komen. Gelukkig hadden we goede ouders. Mijn moeder hield ons altijd in de gaten. Als ik wegging, moest ik tegen mijn moeder zeggen waar ik was. Alleenstaande minderjarige asielzoekers zijn veel kwetsbaarder. Ze hebben niemand. Toen we in het azc in Baexem zaten, waren mijn broer, zus en ik geen kinderen meer. Toch heb je in zo’n situatie je ouders hard nodig.’

Zeker in een later stadium werd het voor Habibola lastig dat zijn ouders de Nederlandse samenleving niet kenden. ‘Ik wil ze niets verwijten, hoor. Ze hadden gewoon bepaalde kennis niet. Het is een probleem waar alle kinderen en jongeren mee

kampen als hun ouders niet in Nederland zijn opgegroeid en een totaal andere cultuur kennen. Soms vertel je dingen die écht waar zijn, maar waar je ouders zich niets bij kunnen voorstellen en denken dat je de waarheid niet spreekt. Dat valt niet mee.’

Op zichzelf

Na het verblijf in het azc ging het gezin in Helmond wonen, maar in 2015 vertrok Habibola naar Eindhoven. Daar was een school waar hij naartoe wilde, een bibliotheek, een sportschool én een interessante stageplek. Bovendien zit PSV in zijn hart, net als de historie. ‘PSV staat voor Philips Sport Vereniging. Philips heeft dit in 1913 opgericht voor de werknemers. Dat vind ik mooi, plus dat PSV altijd goede spelers heeft.’

Habibola volgde de opleiding vmbo-t, die normaal vier jaar duurt. Hij volgde de opleiding als zij-instromer bij het Voortgezet Algemeen Volwassenen Onderwijs. Er staat twee jaar voor, maar hij haalde zijn diploma binnen één jaar. ‘Eigenlijk wilde ik daarna naar de toneelschool. Die zijn er alleen in Amsterdam en Maastricht. Dat was niet uitvoerbaar. Mijn tweede keuze was de opleiding werktuigbouwkundige mbo-4. Ik liep onder ander stage bij ASML. Na afloop overwoog ik om een voltijds hbo-opleiding techniek te volgen, maar omdat de studiefinanciering veranderde in een leenstelsel heb ik dat niet

gedaan. Ik koos voor een baan waarbij ik naast mijn werk een hbo-opleiding kon volgen. Dat heet hbo-duaal. Inmiddels werk ik als werkvoorbereider. Door corona veranderde alles en nam ik even pauze. Tijdens corona kwamen er allemaal dingen die ik had meegemaakt bij me terug. Hoewel ik er moeite mee had om voor mijn privékwesties hulp te vragen, heb ik het toch gedaan.’

Bij familie in de buurt

Een andere reden om zijn hbo-opleiding even stop te zetten is zijn vrijwilligerswerk én zijn modellenwerk. ‘In 2017 werd ik uitgenodigd om mee te doen aan de *Mister International Netherlands*, een misterverkiezing. Ik was een finalist. Sindsdien doe ik modellenwerk. Met de opbrengst

ook blij met mijn woorden. Collega’s van me, die muzikant zijn, hebben een keer een optreden verzorgd in een azc.’

Habibola zat in de Ondernemingsraad van het bedrijf waar hij werkte én hij was actief bij de Afghaanse moskee in Eindhoven.

Alsof dat nog niet genoeg is, werd hij in Eindhoven ook politiek actief bij Denk. ‘Eerst was ik vrijwilliger en in 2019 werd ik lid van een gemeenteraadscommissie. Ik was woordvoerder kunst, asielzaken, sport, digitalisering en evenementen.’

Habibola Mohamadi heeft twee motto’s. Hij is op zoek naar wijsheid, goedheid en schoonheid. Ten tweede is hij op zoek naar een samenleving waar de verschillen niet worden uitvergroot, maar juist worden overbrugd.

‘Eigenlijk wilde ik daarna naar de toneelschool’

financier ik een hobby van me: shoppen. Ik kom graag bij de Design Outlet in Roermond.’

Habibola doet veel vrijwilligerswerk. Zo zit hij sinds twee jaar in de Raad van Toezicht van een culturele stichting die jonge podiummakers ondersteunt en is hij vrijwilliger geweest bij Stichting de Vrolijkheid, die in azc’s culturele activiteiten en concerten organiseert. ‘Ik hield daar ook een ‘peptalk’ om te laten zien dat je als vluchteling wel degelijk iets kunt bereiken. Daar werd aandachtig naar geluisterd. De ouders van de jongeren waren

Bij familie zijn

Hoeveel hij ook van Eindhoven houdt, op een moment besloot Habibola toch om zijn geliefde Brabant te verlaten en dichter bij zijn familie te gaan wonen. ‘Als ik trouw en kinderen krijg, dan is het beter dat ik bij mijn familie in de buurt ben. Er zijn hier al geen tantes en ooms van me en geen opa’s en oma’s. Die mis ik erg en ik wil dat mijn kinderen dat anders ervaren.’

Habibola woont sinds kort in het westen van het land, redelijk dicht bij zijn moeder. Hij kijkt positief naar de toekomst. ●

Slachtoffers aardbeving Marokko

FOTO: DRIS BOURAS EN MARLENE BOSMAN

Op 8 september werd het zuiden van Marokko opgeschrikt door een zware aardbeving. Dris Bouras, op vakantie vlakbij het epicentrum, bleef ongedeerd en besloot hulp te verlenen. Afgelopen november reisde hij opnieuw naar het getroffen gebied, samen met Marlene Bosman. 'Hulp is nog steeds hard nodig, de mensen leven er nog in tenten.'

● EWOUT BUTTER

Dris Bouras (63) verbleef afgelopen zomer met zijn kinderen in zijn familiehuis in Tamazirt, een dorp vlakbij het iets grotere Amizmiz, ruim vijftig kilometer ten zuiden van Marrakech. Bouras is sociaal-cultureel werker en vrijwilliger bij de Amsterdamse stichting Aknarij, een organi-

satie van voornamelijk Marokkaanse Amsterdammers. Nadat zijn kinderen waren teruggekeerd naar Nederland, bleef hij nog een paar dagen. Op de avond van 8 september, toen iets na 11 uur Zuid-Marokko werd opgeschrikt door een aardbeving met een kracht van 6,8, zat Bouras gezellig thuis te kletsen met vrienden. Daarna brak de hel los.

'Er kwam uit het niets opeens een enorm geluid', vertelt Bouras. 'Alsof er tientallen wasmachines aan het centrifugeren waren. Alles

bewoog. Het duurde ongeveer veertig seconden. Ons huis kreeg scheuren, maar het bleef staan, als een van de weinige huizen in het dorp. De stroom viel uit en het was aarde-donker. Buiten hoorden we kinderen en vrouwen schreeuwen. Het was apocalyptisch.

'Er waren veel gewonden in Tamazirt, maar gelukkig geen doden. Dat was echt een wonder. Ik bedacht dat ik thuis een EHBO-koffer had en vond die met het licht van mijn telefoon. Daarna ben ik, zo goed en zo kwaad als het ging,

mensen gaan verbinden en verzorgen. Op een gegeven ogenblik had ik geen alcohol meer om te ontsmetten. Toen werd er door iemand anders de tip gegeven: ga er maar over plassen. Urine helpt ook. Toen het licht van mijn telefoon uitviel, moest ik stoppen. We hebben die nacht wel helikopters gezien, maar er kwam geen hulp. De mensen waren al blij met een pleister. De ergste gewonden werden de volgende dag naar Marrakech gebracht.'

De hulp werd vanaf de eerste

wonen nog steeds in tenten

RAVAGE NA DE AARDBEVING. FOTO: BOURAS EN BOSMAN

nacht niet georganiseerd door de overheid, maar door Tamount, de vereniging voor sociale en maatschappelijke ontwikkeling van het dorp. Op initiatief van Tamount vertrokken alle dorpelings die avond naar een heuvel om daar de nacht door te brengen. Er werd harirasoep gemaakt voor de gezinnen.

Hulpverlening komt op gang

De volgende ochtend, bij daglicht, zag Dris Bouras dat bijna alle huizen in het dorp verdwenen waren. 'Het dorp was onherkenbaar. Er stonden nog maar een paar huizen. De mensen waren ook onherkenbaar. Iedereen was van top tot teen grijs door het stof. Mensen hadden niets meer, er was behoefte aan alles. We moesten om te beginnen eten organiseren. We spraken met de winkelier in het dorp af dat alle spullen werden geconfisqueerd voor de dorpelings. Dat zou later betaald worden.'

Daarna kwam de hulpverlening op gang. De eerste hulp werd gegeven door particulieren en kwam van familie en bekenden, maar ook van onbekenden. Bouras: 'Ze kwamen met auto's vol dekens, eten en kleren. Die auto's bleven de eerste dagen komen, tot diep in de nacht. Mensen uit heel Marokko kwamen spullen brengen. De solidariteit was zeker die eerste dagen echt ongekend. Dat gaf heel veel energie.'

De dorpsvereniging Tamount had nog tenten voor feesten. Bouras: 'Die zijn opgezet zodat mensen konden slapen. In één tent werd

'Het onderwijs wordt nog gegeven in een tent'

een centrale keuken ingericht waar voor het hele dorp werd gekookt. Telefoons werden opgeladen in de auto's. 's Avonds werden de tenten verlicht met kaarsen en zaklampen.'

Een paar tenten

Na de aardbeving boden veel landen hun hulp aan, maar Marokko liet slechts vier landen toe: Spanje, Qatar, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Arabische Emiraten. Hulp uit andere landen, waaronder Frankrijk en Nederland, werd niet toegelaten. In december berichtte NOS dat Amizmiz nog steeds op hulp wachtte. Wanneer de hulp van de Marokkaanse overheid ter sprake komt, begint Bouras te lachen: 'De Marokkaanse overheid hebben we amper gezien. Het enige wat we aanvankelijk van de overheid hebben gekregen is een paar tenten. Later volgden er meer tenten en uiteindelijk kreeg ieder gezin een tent. Maar alle andere hulp kwam van particulieren.'

Hulpverlening uit Nederland

Al snel werd er ook in Nederland geld ingezameld. Veel Marokkaans-Nederlandse particulieren en organisaties zetten acties op om geld en spullen te verzamelen. Sommigen deden dat voor heel Marokko, anderen voor een specifiek gebied. Stichting Aknarij, waar Dris Bouras als vrijwilliger actief is, organiseerde samen met het Euromediterraan Centrum Migratie en Ontwikkeling (EMCEMO) een benefietavond in Garage Noord voor onder andere Tamazirt.

Een van de drijvende krachten achter de inzamelingactie was de gepensioneerde Marlene Bosman (64). Zij werkte als onderzoeker en voorlichter bij het Antidiscrimina-

tiebureau in Zaandam en is behalve bij Aknarij ook vrijwilliger bij EMCEMO.

Bosman vertelt dat Aknarij direct na de aardbeving al begon met het verzamelen van spullen. 'We kregen heel veel steun. Van vrienden en familie, van bureaus, van mensen uit de Marokkaanse gemeenschap, maar ook van daarbuiten, bijvoorbeeld van een groep Egyptische vrouwen. We kregen veel kleren en er kwam ook heel veel speelgoed binnen. Die betrokkenheid van mensen was heel ontroerend.'

Terug in Marokko

De ingezamelde spullen werden met een bus naar Marokko gereden. Bouras en Bosman vertrokken op 9 november met het opgehaalde geld naar Amizmiz. In overleg met Aknarij was besloten dat prioriteit zou worden gegeven aan kinderen. Bouras licht toe waarom voor deze groep werd gekozen: 'We wilden kiezen voor een groep die weinig aandacht had gekregen. Dat waren kinderen. Er was in het dorp geen school meer, geen plek om te spelen, geen speelgoed. De kinderen liepen doelloos tussen het puin.'

In Tamazirt werd over de besteding van het geld overlegd met Tamount, de dorpsvereniging. Bosman: 'Met hen hebben we besloten dat er een plek voor de kinderen moesten komen. Uiteindelijk hebben we met het geld een gebouwtje van golfplaten neergezet. Dat werd in een paar weken gerealiseerd. Het centrum is voor kinderen tot 14 jaar. We hebben een bibliotheek ingericht met kinderboeken en ertalingen van de klassieke wereldliteratuur. Die boeken hebben we gekocht in Marrakech. Daarnaast kochten we veel schoolspullen, knutselspullen en een paar instru-

'De solidariteit was zeker die eerste dagen echt ongekend'

TENTEN IN TAMAZIRT. FOTO: BOURAS EN BOSMAN

KINDEREN IN DE KEET. FOTO: BOURAS EN BOSMAN

menten om muziek te maken.'

Bouras vult aan: 'Het gebouw is formeel eigendom geworden van Tamount, de dorpsvereniging. We hebben een opening georganiseerd met muziek, een clown uit Marrakech en ballonnen. Omdat er nog geen schoolgebouw is (het onderwijs wordt nog gegeven in een tent), komen de kinderen graag naar het gebouwtje toe. Het beheer wordt nu deels door kinderen zelf gedaan en dat doen ze perfect. Op de boeken had ik allemaal gele stickertjes gedaan met een aanduiding van de categorie. Kleine meisjes hadden

niets. Toen hij mij een paar dagen later samen met Marlene zag, kwam er opeens beweging in. Waarschijnlijk dacht hij dat die blonde mevrouw een waarneemster van een buitenlandse organisatie was', vertelt hij lachend.

In de grote tent worden nu lessen en cursussen gegeven, waaronder alfabetiseringscursussen voor vrouwen. Ook komen er activiteiten voor 15-plussers. Bosman: 'Jongeren kunnen in de tent spelletjes spelen, kletsen en er komen educatieve activiteiten en workshops om muziek te maken.'

'Ze had bij de aardbeving haar ouders verloren en haar beide benen gebroken'

er 'niet stelen' bij geschreven.'

Behalve het golfplatengebouw regelden Bouras en Bosman ook een grote tent bij de overheid. Dat ging niet zonder slag of stoot, vertelt Bouras. 'Ik ben naar de burgemeester gegaan met het verzoek of hij een tent kon regelen. Hij reageerde eerst wat afhoudend, mischien was ik niet slijmerig genoeg. Ik had tegen hem gezegd dat ik vond dat de overheid meer moest doen voor het dorp en dat hij als burgemeester zijn verantwoordelijkheid moest nemen. Hij zei 'we doen ons best', maar er gebeurde

Met het geld dat door Aknarij is ingezameld is nog meer bekostigd, zoals een douche voor vrouwen en een voetbalveld. Bouras: 'We hebben ook wat ballen en hesjes met het logo van Tamount kunnen regelen. Jongens en meiden voetballen er samen in gemengde teams. Tot slot hebben we voor een weesmeisje medische hulp en begeleiding kunnen regelen. Ze had bij de aardbeving haar ouders verloren en haar beide benen gebroken. Daar heeft ze nog steeds last van, maar ze krijgt nu steun en begeleiding.'

Hulp is nog steeds hard nodig

De situatie in het dorp is volgens Bouras en Bosman nog steeds zorgwekkend. Een deel van de bevolking heeft van de Marokkaanse overheid een eenmalige uitkering gekregen ter compensatie voor de schade. Daarnaast krijgen gezinnen per huishouden een kleine maandelijkse uitkering. Het is voldoende om in leven te blijven, maar ook niet meer dan dat.

een gebrek aan basale medische spullen als verband, pleisters en paracetamol. Er is behoefte aan schoolspullen zoals tafeltjes, stoelen maar ook aan muziekinstrumenten. Er zijn leermiddelen nodig, maar ook computers en een paar grote televisies zodat er in groepen tv gekeken kan worden. De bibliotheek moet verder aangevuld worden. Dat zijn allemaal primaire behoeften en dan vergeet ik vast nog veel. De Marokkaanse

'De Marokkaanse overheid geeft duidelijk geen prioriteit aan het gebied'

Bouras somt op waar het dorp behoefte aan heeft: 'De mensen leven nog steeds in tenten, die vaak met touwtjes en plakbandjes bij elkaar worden gehouden. Het is koud, vochtig, tochtig en brandgevaarlijk. Er is ongedierte, mensen worden eerder ziek. Op z'n minst zullen er kleine kant-en-klare huisjes moeten komen en een schoolgebouw.'

'Op veel plekken ligt ook nog veel puin, waardoor het daar gevaarlijk is om rond te lopen. Er is

overheid geeft duidelijk geen prioriteit aan het gebied. Dan moeten we het dus zelf regelen. In een ander dorp is dat ook gebeurd, met hulp uit Frankrijk.'

Stichting Aknarij wil de komende maanden opnieuw geld inzamelen. De stichting heeft nog steeds een rekening openstaan voor noodhulp. Verder worden er binnenkort weer benefietavonden georganiseerd en zijn er oriënterende gesprekken over samenwerking met het Rode Kruis. ●

DRIS BOURAS EN MARLENE BOSMAN

YAVUZ BAYDAR

Valt Rusland straks Europa binnen?

Het spookbeeld van verdere Russische expansie in Europa wordt nu, twee jaar na de invasie van Oekraïne, sterker. Meer dan een paar Europese hoofdsteden worden verduisterd door deze gedachte. En het gevoel van alarm is besmettelijk geworden: moet men het vooruitzicht van een bredere oorlog serieus nemen, of niet?

Het meest recente interview met Poetin, afgenomen op onprofessionele wijze door de uiterst rechtse Amerikaanse commentator Tucker Carlson, zou enkele hints kunnen bieden over het antwoord. Er zijn twee belangrijke punten uit het twee uur durende gesprek in Moskou:

Ten eerste lijkt Poetin ervan overtuigd te zijn dat, gezien de militaire beperkingen van Oekraïne, de situatie muurvast zit, ten gunste van Rusland. Daarom is hij erop gebrand zich te richten op de zwakke plek van de westerse alliantie. Hij spreekt het pro-Trump-kamp in de VS aan om te stoppen met het bewapenen van Zelensky, zodat er onderhandelingen kunnen plaatsvinden – op basis van Ruslands annexatie van de bezette gebieden.

Ten tweede, gezien de nauwe band tussen Carlson en Trump,

Mogelijk zal Rusland een gebied in de Baltische bezetten waar etnische Russen wonen

die mogelijk de verkiezingen wint, streeft Poetin ernaar om Europa te isoleren en kwetsbaar te maken voor eventuele toekomstige plannen die hij heeft.

Hoewel Poetin heeft gezegd dat hij geen intentie heeft om Polen of de Baltische staten binnen te vallen, sussen zijn woorden alarmisten niet. De bezetting van Abchazië en Zuid-Ossetië in 2008 en de annexatie van de Krim in 2014 laten zien dat Rusland zich laat leiden door irredentisme, het terugwinnen van gebieden die ooit door Rusland werden bestuurd. De geëscaleerde militarisering van de Russische economie en de toename van de uitgaven voor het leger, bevestigen de zorgen van defensie- en politieke experts. Sommige experts voorspellen dat Rusland binnen vijf jaar NAVO-grondgebied zal aanvallen. Deze angst is tevens gebaseerd op de notie dat veel Europese landen onvoorbereid en onwillig zijn om hun grondgebied te verdedigen – een trend die doet denken

aan Europa in de jaren dertig.

West-Europa staat op scherp. Scandinavië helemaal. De hoogste militaire commandant van Noorwegen, generaal Eirik Kristoffersen, waarschuwde drie weken geleden dat ‘we weinig tijd hebben’ om de verdediging tegen Rusland op te bouwen. Rob Bauer van Nederland, de hoogste militair van de NAVO, was het hier in een ander interview mee eens. De Zweden en Esten zijn het meest bezorgd. Zweden beschouwt Rusland als een historische tegenstander en vreest een bedreiging over de Baltische Zee. De pogingen van Finland om de gemoederen te bedaren zijn tot nu toe niet gelukt.

Het is duidelijk dat de Koude Oorlog terug is in Europa. Maar het belangrijkste probleem ligt in de dubbelzinnige onrust op twee gebieden. Ten eerste is dat de houding van Europese regeringen tegenover de uitspraken van het Internationaal Gerechtshof over Israël. Door die te negeren spelen ze Rusland in de kaart, dat zich

ook niets van het internationaal recht aantrekt.

Ten tweede kan de toeneemende onrust in de Amerikaanse politiek beslissend zijn. De huidige blokkade door de Republikeinen van verdere militaire steun aan Oekraïne kan uitdraaien op een strategische verschuiving als Trump – tot afschuw van veel Europese hoofdsteden – de presidentsverkiezingen in november wint.

De Europese bezorgdheid wordt dus ook weerspiegeld in de VS. ‘Poetin zou verleid kunnen worden om zijn winnende reeks uit te breiden en een laatste worp (met de dobbelstenen) te doen, dit keer tegen de NAVO zelf’, schreef Tom Nichols in de *Atlantic*. Mogelijk zal Rusland een gebied in de Baltische bezetten waar etnische Russen wonen, in de verwachting dat de NAVO geen kernoorlog wil riskeren over een stukje land in Estland.

En Brian Katulis en Steven Cook concludeerden in de *Liberal Patriot* dat als Amerikaanse beleidsmakers kleingeestig de directe Amerikaanse belangen voorop stellen, zonder te kijken naar het grote plaatje, Poetin wordt aangemoedigd om zijn agressieve beleid te continueren. Appeasementpolitiek die tot een nieuwe wereldoorlog kan leiden. ●

**THOMAS
VON DER DUNK**

Publicist.
Cultuurhistoricus.

Ook de media hebben de PVV normaal gemaakt

Niet normaal maken wat niet normaal is'. Dat is de alarmerende boodschap van Volkskrant-columniste Sheila Sitalsing in haar dankrede bij de uitreiking van een eredoctoraat van de Universiteit voor Humanistiek in Utrecht op 29 januari, nadien in verkorte versie afgedrukt in De Volkskrant.

Zij doelt daarmee op de snelle normverschuiving in Den Haag, waar de PVV steeds meer als een normale partij wordt beschouwd, en haar wereldbeeld zo wordt genormaliseerd. Ja, er moesten na 22 november natuurlijk even wat oneffenheden worden weggewerkt, waar het Wilders' jarenlange stelselmatige aanvallen op de grondbeginselen van de rechtsstaat betrof, maar dat was een soort formaliteit.

Wilders was immers bereid al zijn onappetijtelijke waar voor vier jaar in de ijskast te parkeren – zichzelf het recht voorbehoudend om daarna die aanvallen gewoon weer voort te zetten – en dat was voor BBB en VVD voldoende. De rechtstaat: daarmee heeft minister van Justitie en tijdelijk VVD-partijleider Dilan Yesilgöz zelf ook niet echt veel op, gezien haar pogingen van om voortaan buiten de wet om haar

eigen asielzoekersbeleid door te drukken, zoals de NRC zaterdag onthulde.

Die huidige VVD-neiging om wet en fatsoen terzijde te schuiven als dat politiek even niet opportuun is, zagen we vorig jaar al bij Henk Kamp. Zijn horkerige contactgeestoordeheid in de toeslagen- en gaschandalen, waar hij ook genadeloos over de slachtoffers heen walste, werd door zijn eigen partij met een erelidmaatschap beloond.

En dezer dagen opnieuw bij de minister van Buitenlandse Handel, Geoffrey van Leeuwen, die zich niet wensd neer te leggen bij de uitspraak van de rechter dat de leverantie van wapenonderdelen aan Israël geen doorgang kan vinden, omdat Nederland daarmee haar eigen wetten overtreedt door zich aan massamoord medeplchtig te maken.

Niet normaal maken wat niet normaal is: alleen Pieter Omtzigt blijkt Wilders' holle belofte zich voortaan democratisch te zullen gedragen niet voor zoete koek te slikken. En terecht. Dat schijnt Omtzigt al een maand geleden gedaan te hebben, alleen wilden de anderen dat gewoon niet horen. Inclusief informateur Plasterk, die met alle geweld een ultrarechts kabinet poogt door te drukken.

Niet normaal maken wat niet normaal is: Hanco Jurgens wees de NRC afgelopen zaterdag op de grote discrepantie tussen de gelaten reactie bij ons op de rechts-extremistische PVV en de gealarmeerde reactie in Duitsland op de geestverwante AfD. Zie de massale demonstraties, waaraan ook leidende politici deelnamen.

Wie daarentegen in Nederland vanwege de PVV-zege en de daarna automatisch begonnen onderhandelingen verontrust de straat op gaat, stuit op meewarige reacties – niet in de laatste plaats ook in de pers.

De emotionele rede van Frans Timmermans op de verkiezingsavond en de weerzin tegen de verkiezing van de cryptofascist Martin Bosma tot Kamervoorzitter werden als linksig huilie-huilie geridiculiseerd. De standaardreactie van het Geen-Stijl-proletendom op alles wat zij als 'politieke correctheid' beschouwen heeft inmiddels als de nieuwe vorm van politieke correctheid ook bij mainstream-media ingang gevonden, stuurloos en sinds wijlen Pim Fortuyn bangig om de 'Stem van Het Volk' te missen. Demonstreren tegen de verkiezingsuitslag – dat was toch bespottelijk?

Dat hier met Wilders' normalisering steeds weer nieuwe drem-

pels worden overgeschreden, dat normaal wordt gemaakt waarvan het ooit ondenkbaar was, dat we dat normaal zouden (moeten) gaan vinden: dat wordt, anders dan bij onze oosterburen, niet beseft. Niet door de VVD, niet door een belangrijk deel van de media. Een absurd gevolg bood de tv-verkiezingsavond zelf: de PVV-zege was geen reden om de opzet om te gooien – nee, het vaste standaardwedstrijdje tussen Vlieland en Schiermonnikoog over wie als eerste de uitslag had, ging vóór.

Voormalig NOS-hoofredacteur Hans Laroes heeft inmiddels tegenover Kanttekening-redacteur Tayfun Balcik toegegeven dat niet zozeer Wilders, als wel de media zélf milder geworden zijn. Dat zij dus aan Wilders' normalisering hebben bijgedragen, door te doen alsof hij een normale democratische partij leidt, in plaats van een interne eenmansdictatuur.

Alsof de rechtstaat-ondermijnende gevolgen van de ideeën van Wilders, diens stelselmatige aanval ook op de journalistiek, die door die normalisering zo indirect gelegitimeerd worden, henzelf niet raken. In Duitsland weet men uit het eigen verleden waartoe het AfD-denken kan leiden. In Nederland is men vooral door zelfgenoegzaamheid blind. •

KATHLEEN FERRIER

Voorzitter van de
Nederlandse UNESCO
Commissie.

Er is een waarheidscommissie nodig

Het Herdenkingsjaar Slavernijverleden loopt van 1 juli 2023 tot 1 juli 2024. Daarbij stelt de regering dat daarna de aandacht voor het slavernijverleden niet stopt. In dit herdenkingsjaar wordt een gemaakt met langjarige projecten die uiteindelijk inhoud geven aan datgene wat er na de 'komma van Rutte' komt. Op 19 december 2022 voegde hij immers aan zijn excuses nadrukkelijk toe dat die niet een punt betekenden, maar een komma.

Wat de nieuwe samenstelling van de Tweede Kamer betekent voor de uitvoer van deze projecten valt nog niet te overzien, daarvoor is de huidige politieke situatie te onduidelijk. Des te belangrijker juist nu, ongeveer halverwege het herdenkingsjaar, scherp voor ogen te hebben waar wij willen uitkomen wat betreft de omgang met ons gedeeld verleden. En wat daarvoor nodig is.

De door de regering ingestelde Dialooggroep Slavernijverleden adviseerde, in haar rapport van 1 juli 2021, de Staat der Nederlanden over te gaan tot erkenning, excuses en herstel.

Erkenning: erkenning van het Slavernijverleden én van het feit dat dat verleden tot op de dag van vandaag doorwerkt in alle samen-

levingen van het Koninkrijk.

Excuses: als bevrijdende actie. Inmiddels zijn die aangeboden, door de rechtsopvolgers van de toenmalige regering, maar ook door rechtsopvolgers van stedelijke besturen, besturen van banken en andere instellingen. Door de koning is er zelfs gevraagd om vergiffenis.

Herstel: natuurlijk zal dat voor sommigen moeten bestaan uit herstelbetalingen, maar voor de overgrote meerderheid zal herstel vooral gaan over het wegwerken van maatschappelijke ongelijkheid. Dus, het effectief aanpakken van institutioneel racisme, zoals dat in inmiddels onderkend wordt, bij de kinderopvangtoeslagenaffaire, bij de nationale politie en de marechaussee, bij het ministerie van Buitenlandse Zaken en bij het gunnen van woningen, stageplekken en banen.

Maar het begint dus allemaal met het erkennen van wat er gebeurd is. Het onder ogen komen van de waarheid. In dat kader heb ik al eerder, samen met theoloog Joost Röselaers gepleit voor het instellen van een Waarheids- en Verzoeningscommissie, naar het voorbeeld van de gelijknamige Zuid-Afrikaanse commissie onder voorzitterschap van aartsbisschop Tutu. Niet dat je die één op één kunt kopiëren. De context is

geheel anders, de slachtoffers en daders leven niet meer. Bovendien kennen we de waarheid van het slavernijverleden. Die is verschrikkelijk. Het is daarom ook nog maar de vraag of je bij deze onmenselijke gruwelijkheden mag vragen om verzoening. Wat we wel zouden kunnen overnemen is het platform dat door zo'n commissie geboden wordt, waar alle aspecten, alle perspectieven (ook de meest onbekende en alle gevoelde doorwerking en pijn) breed gedeeld kunnen worden.

Ik was dan ook blij verrast, toen ik door het Vlaamse theatergezelschap Action Zoo Humain werd uitgenodigd om als voorzitter mee te doen aan hun voorstelling: *De Waarheidscommissie*. In deze voorstelling is het tentoonstellen van mensen uit de door Nederland gekoloniseerde gebieden in zogenaamde mensentuinen het onderwerp van onderzoek. Het gezelschap baseerde zich op het format van de Waarheids- en Verzoeningscommissie uit Zuid-Afrika. Diverse getuigen brachten – in woord, beeld en beweging – hun getuigenis over de geschiedenis van de mensentuinen en de doorwerking ervan in het heden.

Afgelopen najaar zijn er voorstellingen geweest in de steden waar deze mensentuinen gehouden werden, Amsterdam, Rotter-

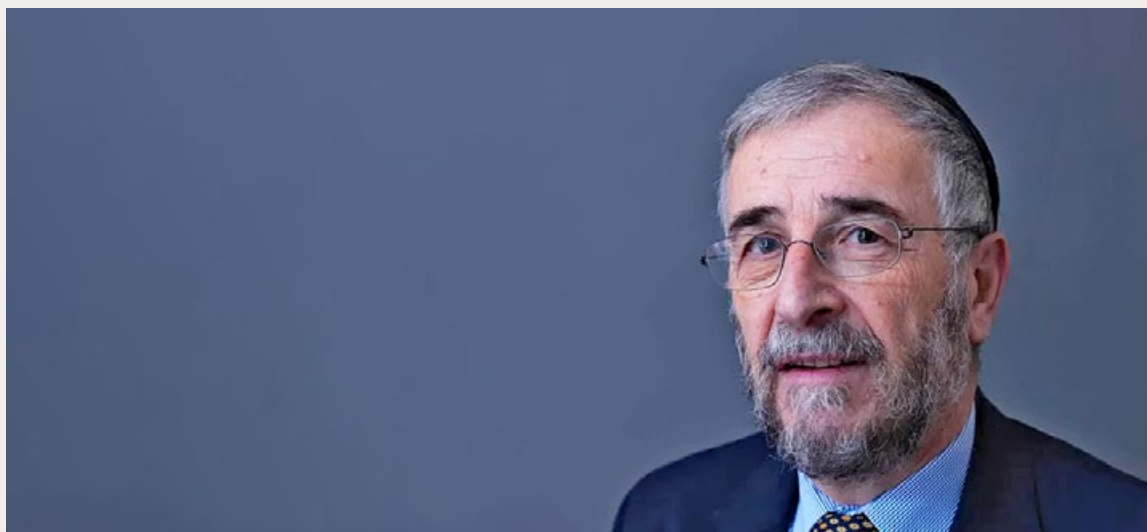
dam en Arnhem. We hebben speciale voorstellingen voor jongeren en scholieren gehouden en na de voorstelling vaak diepgaande gesprekken gevoerd. Er waren mensen die tijdens de voorstelling wegliepen, voor wie de verschillende waarheden die op tafel kwamen, niet te verdragen waren. En heel veel mensen waren gechoqueerd. Ze hadden nog nooit van deze mensentuinen gehoord.

Alles begint met het erkennen van de waarheid. En het besef dat er niet één waarheid is, maar dat er verschillende waarheden naast elkaar kunnen bestaan. En dus ook verschillende perspectieven van waaruit er naar een gebeurtenis of het verleden gekeken kan worden. Een Afrikaans spreekwoord luidt: Zolang de leeuw niet kan schrijven, zal elk verhaal over het succes van de jager gaan.

En bijna iedereen die de voorstelling zag vond dat echt iedereen die zou moeten zien. Het goede nieuws is dan ook dat er nog extra voorstellingen komen. En wel in onze nationale vergaderzaal, in de Eerste Kamer der Staten Generaal, op 4 april en in Nieuwspoort, grenzend aan de Tweede Kamer, op 5 april. Juist daar en nu moet dit verhaal gehoord worden. De kaartverkoop start binnenkort. Wees er snel bij!.

LODY VAN DE KAMP

Rabbijn en publicist.

Goed dat ambtenaren protesteren

Eigenlijk vind ik het helemaal niet zo belangrijk welke kant van het conflict de protesterende ambtenaren van het ministerie van Buitenlandse Zaken kiezen. Zijn zij voor een staakt-het-vuren? Roepen zij *From the river to the sea*? Of moet er korte metten gemaakt worden met Hamas?

Natuurlijk vind ik het meer dan plezierig wanneer zij keuzes maken die ook de mijne zouden zijn. Maar nu doet dit er even niet zo toe. Voor mij is het belangrijkste dat zij ervoor kiezen om achter hun bureau op te staan en buiten op de stoep gaan zitten. Dit doen ze omdat ze aan hun bazen willen laten weten dat ze het niet eens zijn met het gevoerde beleid.

Waarom is dit belangrijk? Inderdaad, omdat het ambtenaren zijn.

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog is in ons land genoegzaam bekend wat er in Duitsland met de Joden gebeurt. Na de aanvallen op de Joodse bevolking en het in brand steken van hun synagogen tijdens de Kristallnacht in november 1938 wisten meer dan tienduizend Joodse vluchtelingen het toen nog veilige Nederland te bereiken.

In mei 1941 is ons land een jaar

Het was een fluitje van een cent om de Joden uit hun huizen weg te halen en te deporteren

bezet. De Duitsers willen weten waar die tachtigduizend Joden, die de stad Amsterdam in die tijd rijk is, wonen. Ambtenaren van de gemeente Amsterdam bedienen de bezetter op zijn wenken.

Diezelfde maand verschijnt een plattegrond van de stad, die de geschiedenis ingaat als de 'stippenkaart'. Cijfers in blauw geven de aantallen Joden per buurt weer. Cijfers in rood geven de niet-Joden in die buurt weer. En elke stip op de kaart staat voor tien Joden.

Bovenaan de kaart wordt met grote letters vermeld dat dit overzicht van 'Verspreiding van de Joden over de Gemeente' is verzorgd door het Bureau Statistiek der Gemeente Amsterdam, de huidige Afdeling Onderzoek en Statistiek van de gemeente.

De volgzzaamheid en welwillendheid van de ambtenaren op die plek in het gemeentelijk apparaat maakt het de nazi's makkelijker. Het is voor hen, nog geen jaar later,

met de stippenkaart in de hand een fluitje van een cent om de Joden uit hun huizen weg te halen en te deporteren.

Er was volgzzaamheid. Te weinig ambtenaren gingen toen 'buiten op de stoep zitten'.

De Amsterdamse scholen krijgen in juli 1941 een brief van de door de bezetter aangestelde 'regeringscommissaris', waarin hij de directeuren en rectors opdraagt hem een lijst van de Joodse leerlingen te verschaffen. Waarom? Om deze lijst door te sturen naar de Duitse autoriteiten. Het doel hiervan laat zich raden.

En ja hoor. De rectrix van het Gemeentelijk Lyceum voor Meisjes geeft direct gevolg aan deze opdracht. 'In antwoord op Uw schrijven van 9 juli 1941 heb ik de eer U de volgende lijst van leerlingen 'van Joodsche bloede' te doen toekomen.' U leest het goed. In antwoord op uw schrijven heb ik de eer... En dan volgen de namen van

negenveertig Joodse meisjes die op haar school zijn ingeschreven.

Ook hier die ambtelijke welwillendheid, volgzzaamheid en onderdanigheid.

In het jaar 2024 is dat dus anders. Ambtenaren doen hun mond open wanneer zij het niet eens zijn met het door hun bazen gevoerde beleid. En dat is – hoe dan ook – een goede zaak. Zolang zij dat maar doen binnen de grenzen die de ambtelijke reglementen toestaan.

In de aanwijzing over persoonlijke meningsuiting lezen we dat voor elke burger het grondrecht van vrije meningsuiting geldt. Dat geldt ook voor ambtenaren. Misschien met wat beperkingen, maar de vrijheden zijn er.

Wat de inhoud van de protesten betreft, die stemmen mij niet tot een onverdeelde blijdschap. Integendeel. Daarover ga ik graag de volgende keer op de stoep in gesprek. Nu is het goed om te zien dat beleid niet klakkeloos wordt gevolgd en uitgevoerd. Zoals toen.

Op dit moment wordt er nog steeds achter de schermen geformeerd door PVV, VVD, NSC en BBB. Ik houd mijn hart vast. Een klein lichtpuntje is dat we nu weten dat er op de departementen mensen werken die als het moet hun stem laten horen. •

ABDELKADER BENALI

Schrijver.

Deze film gaat over Gaza

Hij hing aan de lijn. Mijn goede vriend Omar. Kind van gevluchte ouders. Eens in de zoveel tijd belt hij op. Dan moet hij zijn ei kwijt. Deze keer belt hij voor een film.

'*The Zone of Interest*. De film over kampcommandant van Auschwitz, Rudolf Höss, en zijn vrouw, Hedwig, die op het stuk land naast het vernietigingskamp een geweldig leven opbouwen. Heb je erover gehoord?' En of ik erover heb gehoord. Met veel belangstelling heb ik de recensies gelezen.

Het greep me aan. Hem ook. 'Op de middelbare school moesten we naar *Schindler's List* kijken, over een nazi-Duitser die Joden uit de gaskamer redt. Mijn klasgenoten waren een stel onbehouden apen maar bij deze film waren ze muisstil. Het maakte diepe indruk op me.' Sindsdien houdt de Holocaust hem bezig, het vernietigde het idee dat het Westen een superieure beschaving was. 'Mijn ouders adoreerden het Westen. Alles was hier het beste, het meest vooruitstrevende, het meest vrij. Maar over de Holocaust hadden ze me nooit verteld.' Hij ging op eigen onderzoek uit, verslond alles wat hij erover kon vinden. Vooral het

Auschwitz staat voor het menselijke leed

werk van Primo Levi maakte diepe indruk op hem, een overlevende van Auschwitz die er onderkoeld en met verbijsterende helderheid over schreef. Hij vermoedt dat ik *The Zone of Interest* een interessante film zal vinden. Het verhaal van een nazi-gezin dat beschut achter de hoge muren van vernietigingskamp Auschwitz leeft. Af en toe klinkt er iets door van de massaslachting. Af en toe wijst iets erop dat er iets verschrikkelijks aan de hand is. Maar het gezin leeft in een andere wereld. Twee werelden afgescheiden door een muur maar toch onverbiddelijk met elkaar verknoopt. Zijn enthousiasme is aanstekelijk. Hij heeft me helemaal mee. Ik zeg toe.

Op de dag van de filmafspraak zegt hij af. Hij belt me.

Zijn stem klinkt schuchter, verslagen. Alsof hij een tik op de neus

heeft gekregen.

'Ik ga niet. Het voelt niet goed.'

'Hoe dan?'

'Auschwitz staat voor het menselijke leed. Het verbindt ons in een gemeenschappelijke doel om het kwaad te signaleren en te bestrijden. Wees waakzaam.'

'I agree.'

'Maar sinds de afspraak heb ik allerlei gedachten bij deze film. Ik weet niet wat ik met die gedachten aan moet. Het uitgangspunt van de film roept zulke sterke associaties met een andere plek op dat ik het nauwelijks kan onderdrukken.'

'Welke plek?'

'Gaza. Waar mensen opgesloten zitten. Waar het van kwaad tot

erger gaat. Waar niets naar buiten gaat en niets naar binnen mag. Waar de bommen vallen. Meer dan dertigduizend doden terwijl we toekijken en doen alsof er niks aan de hand is. Dat is wat ik denk. En ik probeer het te onderdrukken. Ik probeer te denken dat dit over Auschwitz gaat, en enkel en alleen over Auschwitz. Een historische situatie. Maar dat lukt me maar heel even en dan begint het weer van voor af aan. Dan zie ik Gaza. Twee werelden, eentje waar vrede en welvaart is, de ander waar oorlog en duisternis heerst.'

'Maar je kan toch wel naar de film?'

'Nee, dat kan niet. Want het zal me problemen bezorgen. Op het werk. In vriendschap. Met onbekenden, ook. Ik weet zeker dat ik deze film goed ga vinden en ik zal erover spreken en ik zal zeggen: Deze film gaat voor mij over Gaza. En ik ben bang voor het zwijgen. Ik ben bang dat ik mensen kwaad zal maken. Ik ben bang dat mensen me pervers zullen vinden. Of nog erger, een antisemiet omdat ik het Joodse lijden heb getrokken in het Palestijnse. Maar ik kan er niks aan doen. Ik wil die parallel niet trekken. Maar alles in mij doet het wel.' •

‘Oorlog is het plegen van oorlogsm

THEODOR HOLMAN. FOTO: MAURITSVINK OP WIKIMEDIA COMMONS

In zijn nieuwste boek, *Verhalen van oorlog*, onderzoekt Theodor Holman (71) moraal, schuld, boete en verantwoordelijkheid in oorlogstijd. Hij spiegelt verhalen over de oorlog in Oekraïne aan wat zijn ouders in Indonesië hebben meegemaakt tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het boek heeft een PS want op 7 oktober 2023 brak er een nieuwe oorlog uit.

● EWOUT KLEI

Theodor Holman is historicus, journalist en columnist. En sinds zijn vijfzigste ook schrijver. ‘Via fictie kun je andere perspectieven bieden. Je kunt emoties suggereren bij mensen die er vrijwel zeker zijn, maar waar je als verslaggever niet over kunt schrijven. Als schrijver kun je schaken met de tegenstanders die je ontmoet. Ik hou van die literaire toon. Literatuur heeft een

grotere zeggingskracht. Er is een extra laag. Literatuur over oorlog vind ik dan ook meer veelzeggend dan journalistieke verhalen hierover. Je kunt veel menselijker naar mensen kijken.’

Dus je leest liever *Oorlog en Vrede* van Tolstoj dan een krant?

‘Bij Russische romans, niet alleen die van Tolstoj, voel je dat oorlog een rol speelt. Zelf ben ik een groot fan van de romans van Sartre. In zijn boeken voel je de oorlog. Of *De Avonden* van Reve. Er wordt in die roman, die zich afspeelt vlak na de Tweede Wereldoorlog, niet over de oorlog

de kampliteratuur. Er zijn heel veel boeken verschenen van mensen die in een ‘jappenkamp’ hebben gezeten en hun ervaringen opschreven. Het werd fictie, want ze konden de werkelijkheid niet aan.’

In je boek probeer je je te verplaatsen in het perspectief van moordenaars: Russische soldaten, Vladimir Poetin. Hoe doe je dit? Kost dit veel moeite?
‘Het is moeilijk en niet moeilijk. Je moet een beroep doen op jezelf. Op je minder mooie kanten. Je wil iets zeggen over de moordenaar, maar ook over de moraal die eraan voorafging. Of het ontbreken van moraal. Waar komt de moraal te spreken? Wat moeten we met moraal? Waarom is moraal vloeibaar? Dat speelt in elke oorlog. Ik steun Oekraïne, maar ik heb begrip voor het perspectief van de Russen. Russische soldaten horen elke dag in hun media dat de Oekraïners nazi's zijn. Dan gaan ze zich ook op een bepaalde manier tegen Oekraïners gedragen.’

Waarom lukt het je niet om je in Hamasstrijders in te leven? Je schrijft: ‘Het Hamasleger draagt geen uniform. Het zijn meestal jonge jongens. Leven is voor hen doden. Zo zijn ze opgevoed. Denken doen hun leiders voor

‘Je wil iets zeggen over de moordenaar’

gesproken. Maar je voelt de oorlog overal doorheen sijpelen. En dan heb je natuurlijk nog de Indische literatuur, in het bijzonder

ze.’ Dat is weinig empathisch.
‘Mijn boek was eigenlijk al klaar. Maar toen brak de Gaza-oorlog uit. Daar kon ik niet omheen. Ik

isdaden, daar ontkom je niet aan'

'Ik heb in deze oorlog een kamp gekozen'

probeerde in dezelfde toon over Israël en Hamas te schrijven. Maar ik had weinig tijd, want het boek moest echt een keertje naar de drukker. Aanvankelijk was het de bedoeling om een boek te schrijven over een jaar oorlog in Oekraïne. Dat zou dan begin 2023 uitkomen. Maar er kwamen steeds meer verhalen bij, omdat het er soms op leek dat Oekraïne door de Russische linies heen zou breken. En toen kwam opeens die Gaza-oorlog.'

Dus het is niet zo dat je je niet kon verdiepen in Hamas?

'Nee. Maar ik vind het wel lastig, vanwege de moord op mijn vriend Theo van Gogh. Ik schreef toen, twintig jaar geleden, veel over de fundamentalistische islam. Ik wilde dat niet nog een keer doen.'

'En verder: wat er op 7 oktober gebeurde raakte mij diep. Ik begrijp wat Israël doet. Waarom Israël het doet. Het is verschrikkelijk wat ze doen. Ik ben blij dat ik niet in de Knesset zit. Mischien had ik dan ook gezegd dat het Israëlische leger door moet gaan met bombarderen. Het is oorlog. Die wil je winnen. Oorlog is het plegen van oorlogsmisdaden. Daar ontkom je niet aan. Je kunt eigenlijk geen goede regels opstellen voor een goede oorlog. Dat is nog nooit gebeurd. Als je een oorlog wil winnen moet je hard zijn.'

In je boek schrijf je ook over je ouders, die in Japanse interneringskampen gevangen hebben gezeten.

'De oorlog in Oekraïne activeerde mijn herinneringen aan wat mijn ouders hebben meegemaakt in de Tweede Wereldoorlog. Mijn Indische vader zat in een krijgsgevangenkamp, mijn Nederlandse moeder in een vrouwenkamp. Later, tijdens de Bersiap (zo wordt de chaotische periode in 1945-1946 genoemd, red.), heeft ze in een Indonesisch kamp gezeten.'

Een Nederlandse vrouw met een Indische man. Meestal was het andersom, toch?

'Dat klopt, maar ik begrijp mijn moeder wel. Mijn vader was een hele knappe man, haha.'

Je bent pro-Israël, schrijf je in je boek, terwijl er nu bijna 30.000 Palestijnen zijn gedood, waaronder meer dan 12.000 kinderen. Hoe verantwoord je dit voor jezelf, moreel?

'Dat vind ik lastig hoor. In de Tweede Wereldoorlog werd Berlijn door de geallieerden gebombardeerd. En Hamburg. En Dresden. Dit deden Amerikaanse en Britse bommenwerpers om Duitsland zwakker te maken. En om een einde te maken aan alle ellende in de concentratiekampen. De geallieerden dachten niet: we stoppen met bombardementen omdat er onschuldige Duitse kinderen sterven. Ze wilden en moesten de oorlog win-

nen. Het is een sentiment dat ook bij mijn vader leefde. Hij was blij met de atoombommen op Japan. Want die betekenden het einde van de Tweede Wereldoorlog.

'Kijk, ik heb in deze oorlog een kamp gekozen, en dan is het hopen dat jouw partij wint. Hamas moet de gijzelaars teruggeven aan Israël. Als ze dat doen dan is de oorlog snel voorbij. Maar dat doet Hamas natuurlijk niet. Israël pleegt oorlogsmisdaden, dat ontken ik niet. Maar het kan volgens mij niet anders. Mijn hart huult. Daarom schrijf ik ook literatuur.'

In linkse kringen sta je bekend als ultrarechts, vanwege je kritiek op de islam en je steun aan Israël. Hoe overtuig je linkse mensen om jouw boek te lezen?

'Ik zie mijzelf niet als rechts. En

mij niet om meningen, maar om je in te leven in de tegenpartij.'

Dus eigenlijk heb je twee petten op: die van schrijver en die van columnist?

'Inderdaad. Mijn boek moet je zien als een mozaïek, een puzzel. Er staan meningen in. Maar ook verhalen, sprookjes en gedichten. In mijn boek wil ik niet alleen mijzelf laten zien, maar ook de wereld waarin we leven, die vol paradoxen is. Ik wil met al die verschillende genres verschillende emoties en perspectieven weergeven. Hoe leven mensen in gruwelijke omstandigheden? Ik wil ook schrijven over de mooie dingen die onder zulke omstandigheden – gek genoeg – gebeuren. Mijn ouders hebben veel gelachen in het kamp. Maar ze lagen ook nachten wakker van de horror die ze hadden meegeemaakt.'

'Ik ben ook gewoon een mens.
Ik ben soms heel wraaklustig'

ook niet als zionist. Ik wilde een boek schrijven dat krabt aan de grenzen van de moraal. Mijn boek is geen pamflet. Mijn boek is niet zwart-wit. Het gaat om de grijstinten. Ja, ik schrijf in mijn columns positief over Israël. Maar dat betekent niet dat ik het nederzettingenbeleid op de Westbank steun. Of Benjamin Netanyahu. Of dat ik het doden van Palestijnen niet erg vind. Ik ben voor een tweestatenoplossing. En dat Israël zich terugtrekt uit de Westbank. Als schrijver gaat het

Ten slotte: in je boek schrijf je ook dat je tegen de doodstraf bent, maar niet consequent. Hoe bedoel je dit?

Daar kan ik niks aan doen. Ik ben ook gewoon een mens. Ik ben soms heel wraaklustig. Ik heb dat vaak gehad. Bij de moordenaar van mijn vriend Theo van Gogh bijvoorbeeld. Ik had veel verdriet. Waarom heeft Mohammed B. het recht op leven niet verspeeld? Rationeel ben ik tegen de doodstraf. Dat ben ik ook echt, als redelijk denkend wezen.' •

Is Internationale Vrouwendag nou

Het DK-panel gaat deze maand over Internationale Vrouwendag, dat op 8 maart wordt gevierd. Moeten we deze dag niet afschaffen? Is de vrouwenemancipatie hier compleet? Of zijn er nog terreinen te winnen en groepen te emanciperen?

● TAYFUN BALCIK

Mostafa Hilali,
militair

‘Het is prima is om Internationale Vrouwendag af te schaffen. Zo’n dag is in wezen nutteloos als de rest van de 364 dagen mannendagen zijn. Door deze speciale dag wordt de rest van het jaar er namelijk niet beter op voor vrouwen.’

‘Dat een paar vrouwen hier en daar topposities zijn gaan bekleden ziet er leuk uit, maar als je goed kijkt dan valt het bitter tegen. Zo vinden mensen in Nederland het nog steeds heel normaal om zeer traditionele gedachten te uiten over man-vrouwverhoudingen. Tot en met de Tweede Kamer aan toe. Kijk maar wat ambitieuze vrouwen in

‘Geëmancipeerde vrouwen moeten zich blijven inzetten voor andere vrouwen’

leiderschapsposities – zoals Rita Verdonk, Sigrid Kaag en Femke Halsema – over zich heen kregen en krijgen. Het B-woord valt dan snel, naast ‘heks’, ‘dominant’ enzovoort. Er wordt disproportioneel ingezoomd op hun privéleven en hun vrouw-zijn wordt er dan altijd bijgehaald. Bij een man gebeurt dat niet.

‘Daarom zeg ik: schaf die ene dag voor vrouwen maar af, als we het eerlijke gesprek hierover niet durven te voeren. Zo hebben vrouwen nog steeds 10 procent minder inkomen bij vergelijkbare functies dan mannen. Vrouwen moeten disproportioneel overgekwalficeerd zijn om op dezelfde positie van een minder gekwalficeerde, middelmatige man te komen.’ ●

Ruben Arnhem,
wijkraadslid

‘Na zware inspanningen van een vrouw hebben wij bij onze geboorte het licht mogen zien. Ondanks het feit dat vrouwen oververtegenwoordigd zijn op hogescholen en universiteiten hebben we nog steeds een loonkloof en telt Nederland meer CEO’s die Peter heten dan het totaal aantal vrouwen aan de top. ‘Gisteren zat ik samen met een vriend op een bankje in het park. Op een ander bankje zat een jonge dame rustig te genieten van een broodje. Een passerende man vond het nodig om in haar comfortzone te stappen en verleidelijke bewegingen te maken, terwijl het meisje ongemakkelijk

‘Op zo’n dag, besef ik, dat het leven als man eigenlijk best relaxed is.’

wegkeek. Toen hij zag dat wij wilden ingrijpen, verdween hij.

‘We kennen allemaal de mediaberichten over vrouwen die strijden voor vrijheden en de vele slachtoffers van geweld en femicide. Dan hebben we het als man zo slecht nog niet. Al is het wel zo dat mannen ook de nodige problemen hebben, die aandacht verdienen. Dat neemt niet weg, dat wij onze oma, mama, tante, zus, schooljuf, klasgenote, caissière, buurvrouw en buurmeisje geen mooie dag gunnen. Op zo’n dag, besef ik, dat het leven als man eigenlijk best relaxed is.’ ●

og nodig? Dit vindt ons panel

Leontine Vreeke,
salesmanager

‘Vrouwenemancipatie in Nederland is absoluut niet klaar of compleet. Kijk naar het verschil in loon tussen mannen en vrouwen, het (lagere) aantal vrouwelijke bestuurders of directeuren, het aantal uren dat vrouwen meer dan mannen besteden aan zorgtaken en dat naast hun werk. Maar ook hoe men tegen fulltime werkende moeders aankijkt – je neemt toch geen kind om het naar de opvang te brengen – versus fulltime werkende vaders. Onze maatschappij is niet ingericht op twee fulltime werkende ouders: kijk naar de schooltijden en hoe de schooldag is ingericht, in vergelijking met bijvoorbeeld Frankrijk.

‘Vrouwenemancipatie in Nederland is absoluut niet klaar of compleet.’

‘Vrouwen zijn vaker dan mannen niet financieel onafhankelijk. Overigens is ons belastingstelsel zeer ouderwets en bedacht vanuit het idee dat een man en vrouw samen een huishouding voeren. Waarom maken we mensen financieel afhankelijk van elkaar, als het gaat over toeslagen of uitkering, om maar iets te noemen?’

‘Nee, er is nog veel te winnen op het gebied van vrouwenemancipatie. In termen van geld, carrière en een meer eerlijke verdeling van de zorgtaken, maar ook vooral in cultuur en het denken over vrouwen. ‘Als de basishouding richting vrouwen er een is van gelijkwaardigheid, dan volgt de rest. Maar daar zijn we nu nog niet, helaas.’ •

Ahmed Abdillahi,
postbezorger

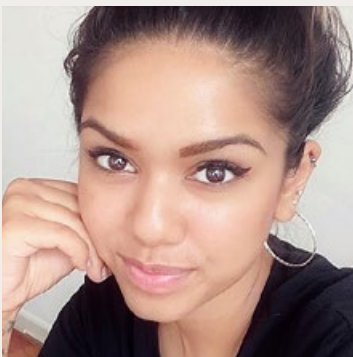
‘De laatste jaren is het hier echt hard gegaan met de vrouwenemancipatie. Het valt op dat vrouwen steeds meer topposities bekleden. Dat is mooi, zolang dat niet alleen maar gebeurt voor het plaatje. Overigens zijn het vooral witte vrouwen die topfuncties bekleden en zodoende meer kapitaal vergaren. De achterstelling van vrouwen van kleur is ook een probleem.

‘Migrantenvrouwen zijn sowieso op veel terreinen nog ondergeschikt aan mannen. Wat inkomen en werk betreft, maar ook als het gaat om huiseigenaarschap. Het woningbezit onder vrouwen met een migratieachtergrond loopt volgens mij ver achter bij dat van

‘In de regio zijn traditionele rolverhoudingen nog sterk aanwezig.’

witte vrouwen. Dit komt omdat ze vaker uit armoedige milieus komen, waar mannen ook nog eens dominanter zijn vanwege traditionele sekseverhoudingen.

‘Maar dit alles wil niet zeggen dat vrouwen met een migratieachtergrond niet emanciperen. Ze winnen stilletjes steeds meer terrein. In het onderwijs vooral, maar er is nog meer tijd nodig. Dit betekent trouwens niet dat het bij autochtone vrouwen fantastisch gaat. In de regio zijn traditionele rolverhoudingen nog sterk aanwezig. En ook in de stad lijkt de zogenoemde *tradwife* (een conservatieve witte vrouw, die bewust kiest voor kinderen en het huishouden, red.) een comeback te maken.’ •

Anushka Soekhradj,
sociaal werker

Op deze dag moeten we de vrouwelijke energie vieren en stilstaan bij wat een vrouw die in haar recht staat betekent. In

veel landen is het een officiële feestdag waarop mensen vrij zijn. Hierdoor wordt deze dag bewuster beleefd, in tegenstelling tot in Nederland. Nederlandse vrouwen staan hier behoorlijk in hun mannelijke energie en noemen dit ‘onafhankelijkheid’. Voor de goede orde: de feministische golf is absoluut nodig geweest voor de gelijkheid op sociaal, economisch en juridisch gebied, denk aan lichamelijke zelfbepaling, kiesrecht, handelsbekwaamheid enzovoort. Maar er is ook een keerzijde aan dit soort feminisme. We hebben er namelijk ook meer taken bijgekregen,

‘Nederland telt meer CEO's die Peter heten dan het totaal aantal vrouwen aan de top’

waardoor je afstand creëert op je rechten als vrouw én de man zijn mannelijkheid ontnemt.

‘In plaats van vrouwen vanuit hun eigen kwaliteiten in hun kracht te laten schitteren, pogen sommige feministen ons op alfamannen te laten lijken door carrièrejagers van ons te maken, met zelfredzaamheid als prioriteit. Dit terwijl vrouwen nog steeds de ballen binnenshuis omhoog moeten houden. Zo blijven ze hoofdverzorger van de kinderen en manager van het huishouden, uitzonderingen daargelaten. Op dit punt in de geschiedenis is de balans nog zoek.’ •

Jakob de Jonge,
kunstenaar

‘Nee, we moeten Internationale Vrouwendag zeker niet afschaffen. We hebben nooit een politica gehad die het tot premier heeft geschopt in Nederland. Veel plekken worden nog zeer gedomineerd door mannen, ook in de politiek. Kijk naar de commissie Buitenland, Groen-Links-PvdA-Kamerlid Kati Piri is volgens mij de enige vrouw die daar zit.

‘In Nederland hebben we nooit echt veel gedaan met Internationale Vrouwendag. Het is hier nooit echt populair geworden. Dit in tegenstelling tot veel andere landen, waar deze dag een veel groter gebeuren is. Daarom moeten we deze dag vieren, zeker gezien de periode die we tegemoet gaan, waarin binnen het kader ‘anti-woke’ getornd wordt aan allerlei pro-

‘Veel plekken worden nog zeer gedomineerd door mannen, ook in de politiek.’

gressieve verworvenheden. Daarmee worden hele normale dingen, zoals sociale rechtvaardigheid en opkomen voor zwakkeren in de samenleving (waar vrouwenrechten fundamenteel bijhoren) afgeschreven.

‘Ik denk dat wij als Nederlanders heel snel geneigd zijn te denken dat we vooroplopen en geëmancipeerd zijn. Maar bij nader inzien blijkt dat we op veel punten juist best wel achterblijven. Dus ik zou juist zeggen, laten we deze dag eindelijk voor het eerst eens een keer serieus nemen, en Internationale Vrouwendag gebruiken om te praten over de rol van de vrouwen in de Nederlandse samenleving.’ •

Anastasia Kroupkina-Ferber,
filmmaker

‘Natuurlijk moet Internationale Vrouwendag blijven bestaan in Nederland. Het is goed dat er zo’n moment van aandacht bestaat. Vrouwen mogen hier veel meer in het zonnetje worden gezet, omdat ze per slot van rekening binnenshuis nog steeds de meeste taken oppakken. Dat mag veel meer gewaardeerd worden.

‘En dan is er nog altijd de ongelijke behandeling op kantoor. Ik heb nog steeds niet het gevoel dat vrouwen echt gewaardeerd worden om de verlichting, creativiteit en verbinding die zij met zich meebrengen naar hun werk. Dat moet echt veranderen. Vrouwen moeten vanwege hun vrouw-zijn een bepaald voordeel krijgen. Bijvoorbeeld een dag per maand vrij kunnen nemen (tijdens menstruatie)

‘Vrouwen mogen hier veel meer in het zonnetje worden gezet’

zonder dat het van je vakantie afgaat, de mogelijkheid langer met zwangerschapsverlof te gaan dan drie maanden. Dat zou meer vrijheid geven aan vrouwen in een patriarchale maatschappij die hen automatisch op achterstand zet. Zo kunnen vrouwen doorgaan met creëren en zorgen, thuis bij familie, maar ook op hun werk.’ •

Dimple Sokartara,
communicatieadviseur

‘We moeten internationale vrouwendag zeker niet afschaffen. Er is nog altijd een loonkloof tussen mannen en vrouwen. Daarom is het belangrijk dat er een dag als deze is, om onder andere deze issues aan te kaarten.

‘Daarnaast ben ik van mening dat geëmancipeerde vrouwen zich altijd moeten blijven inzet-

‘Er is nog altijd een loonkloof tussen mannen en vrouwen.’

ten voor andere vrouwen, die nog wel benadeeld worden. Aangezien dit een internationale dag is lijkt het mij een goede dag om solidair te zijn, evenementen te organiseren die zich richten op problematiek in binnen- en buitenland rondom het thema en bewustwordingscampagnes te houden, vooral online.’ •

CHRIS AALBERTS

Journalist en auteur van o.a. 'De puinhopen van rechts'. Doceert Media & Journalistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Bij NSC zie je de problemen mijlenver aankomen

Dat Pieter Omtzigt geen zin heeft in een kabinet met de PVV was al ruim voor de verkiezingen duidelijk. Het weerhield hem er niet van wekenlang doelloos te formeren onder leiding van Ronald Plasterk. Volgens Omtzigt is de formatie geklapt vanwege de financiën, maar het is logischer te denken dat hij een coalitie met Wilders nooit heeft gewild en zich door publieke druk gedwongen voelde mee te praten. Het was wachten totdat oude twijfels weer op zouden spelen.

Nu is er opeens veel kritiek. De medeonderhandelaars geven Omtzigt overal de schuld van, commentatoren noemen hem een twijfelaar en in de peilingen is NSC alweer gehalveerd. De leden klagen openlijk over de gang van zaken en nu komen er ledenavonden om de boel te sussen. Onder tussen sloot NSC tijdelijk de eigen gang in de Tweede Kamer voor de pers omdat de fractie anders niet rustig zou kunnen werken. Journalisten zijn maar lastig, ook voor een partij die de rechtsstaat hartstochtelijk verdedigt.

Sfeer omgeslagen

Het leek voor de verkiezingen

Zonder ideologie is alles wat NSC doet tamelijk willekeurig

zo mooi: een NSC-kandidatenlijst met wat politieke ervaring, aangevuld met frisse namen die hun sporen op allerlei maatschappelijke terreinen hebben verdiend. De meesten ervan zijn nog steeds grote onbekenden. We weten niet goed waar deze Kamerleden voor staan, maar we kunnen wel beargumenteerde gokken. Zo zou je kunnen denken dat Sandra Palmen – van de memo – de rechtsstaat erg belangrijk vindt. Zou zij blij zijn met de vrijage met de PVV?

Ik verdenk oud-rechter Judith Uitermark en toeslagenslachtoffer Faith Bruyning ervan Palmens mening te delen. De kans dat niemand bij NSC de afgelopen tijd bedenkingen bij de PVV had nadert de nul. Toch heeft dit kennelijk weinig verschil gemaakt. Het lijkt erop dat sommige mensen de formatiekoers bepalen en de rest van de fractie daar achteraan hobbelt, of ze het er nou mee eens zijn of niet. Sommige meningen leggen

duidelijk meer gewicht in de schaal dan andere. Dat is een recept voor ellende.

Dit beeld strookt met partijdemocratie a la Omtzigt. Lees de oprichtingsakte van NSC er rustig op na: de partij kent tot eind dit jaar geen ledendemocratie. Dat is voorlopig gewoon een PVV-achtig model, maar we spreken alleen Wilders op zo'n organisatiestructuur aan, niet Omtzigt. Kijk naar de ledenavonden in het land. Die zijn gemaximeerd op 150 mensen. Kennelijk is het niet belangrijk alle leden inspraak te geven, of zelfs maar hun zegje te laten doen. De irritatie erover zal snel groeien.

Omtzigt als spil

Dat Omtzigt de spil van NSC is, is volstrekt duidelijk: hij is de enige stemmentrekker, bijna onaantastbaar door de toeslagenaffaire. De rest van de Kamerleden is zo goed als onbekend en soms kun je je afvragen of ze niet simpelweg

opportunisten zijn die bij het CDA geen kans meer maakten om op de kandidatenlijst te komen, laat staan in de Tweede Kamer. Ze hebben allemaal belang bij een volgzame, onkritische houding ten aanzien van de leider, maar wel op voorwaarde dat hij populair blijft.

Als Omtzigt fouten gaat maken, gaat het onherroepelijk mis. Het maakt niet eens uit of hij echt fouten maakt of dat alleen de beeldvorming tegenzit. Aangezien de kans op vervroegde verkiezingen de komende jaren uiterst reëel is, komt voor veel fractieleden straks de herverkiezing in gevaar. Als beterveters als Rosanne Hertzberger tevens het idee krijgen dat ze betere oplossingen hebben dan hun leider, heb je de poppen aan het dansen. Het ontbreekt immers aan een gezamenlijke ideologie waaraan typische NSC-oplossingen kunnen worden getoetst.

Zonder ideologie is alles wat NSC doet tamelijk willekeurig en kun je wachten tot het misgaat. Er was een tijd dat je dacht: wat is Omtzigt toch een fantastisch Kamerlid. Je zou hem gunnen de politiek op het hoogtepunt te verlaten en geen ongewis avontuur aan te gaan dat er slechts toe kan leiden dat zijn naam besmeurd raakt met een LPF-achtige mislukking. Het wordt nog spannend. •

dK.Academie

voor €29,95 p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform *de Kanttekening*.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek uit de reeks *Elementaire Deeltjes* van Amsterdam University Press, waarover het *Nederlands Dagblad* recenseert: 'beter dan Google en Wikipedia samen', ter waarde van € 15,00 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van € 12,50 per maand.
- Een abonnement op het maandblad van *de Kanttekening* inclusief digitale toegang ter waarde van € 12,95.
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introductie per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in *de Kanttekening* uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts € 29,95 per maand.

In samenwerking met:

